

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**ДІАГНОСТИКА ЯКОСТІ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ПРОФІЛАКТИЦІ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИН
ПІДЛІТКІВ**

Виконала: магістрантка 2-го курсу, групи
8.2312-ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Є.Р. Кноблех

Керівник: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

Рецензент: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
професор, д.філос.н. Бутченко Т.І.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітня програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТЦІ

Кноблех Єлизаветі Рудольфівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи: Діагностика якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків

керівник роботи: Маловічко Олена Владиславівна, к.філос.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «01» травня 2023 року № 647-с

2. Строк подання студентом роботи 6 грудня 2023 року

3. Вихідні дані до роботи: Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді. Київ : Центр навч. літератури, 2005. 172 с.; Громада як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями : метод. матеріали для тренера / авт.-упор. : О. В. Безпалько, Т. П. Авельцева, О. М. Петрик, Г. О. Притиск ; за заг. ред. І. Д.Зверєвої. Київ : Науковий світ, 2004. 69 с.; Капська А. И. Соціальна робота : деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю : навч. посіб. Київ: УДЦССМ, 2001. 219 с.; Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / ред. З. П. Кияниця, Ж. .В. Петрочко. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1. Визначити стан наукової розробки теми. 2. Уточнити головні поняття: «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «складні життєві обставини», «підлітки» 3. Охарактеризувати принципи та методи дослідження якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків. 4. Дослідити підлітків у складних життєвих обставинах як клієнтів соціальної роботи. 5. Визначити компетентності та функції соціального працівника, який організовує соціальну роботу з підлітками в складних життєвих обставинах. 6. Висвітлити результати тренінгу на основі спостережень та інтерв'ю, які підкреслюють ефективність інтерактивних методів. 7. Сформулювати рекомендації з підвищення якості соціальної роботи з підлітками, які перебувають у складних

життєвих обставинах.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
2 рисунка, 2 таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	16.05.2023	16.05.2023
Розділ 2	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	28.08.2023	28.08.2023
Розділ 3	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	10.10.2023	10.10.2023

7. Дата видачі завдання 10 травня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Срок виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень – квітень 2023	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Травень 2023	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Червень 2023	виконано
4.	I розділ	Червень – серпень 2023	виконано
5.	II розділ	Серпень – жовтень 2023	виконано
6.	III розділ	Жовтень – листопад 2023	виконано
7.	Систематизація висновків	Листопад – грудень 2023	виконано
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2023	виконано

Студент Є.Р. Кноблох
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи О.В. Маловічко
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер О.С. Маліновська
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 83 сторінок, 64 позицій у списку літератури, 2 рисунків, 2 таблиць, 2 додатків.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ, ПІДЛІТКИ

Мета дослідження: дослідження якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків та розробці рекомендацій щодо їх покращення з урахуванням досягнень сучасної науки та практики.

Об'єкт дослідження: інтерактивні технології та їхній вплив на життя підлітків.

Предмет дослідження: інтерактивні технології у профілактиці складних життєвих обставин підлітків.

Методи дослідження: аналіз, синтез, абстрагування, дедукція, класифікація, опитування.

Гіпотеза: ефективна діагностика якості використання інтерактивних технологій серед підлітками може сприяти успішній профілактиці та подоланню складних життєвих ситуацій.

Висновки:

1. Інтерактивні технології можуть бути ефективним інструментом профілактики складних життєвих ситуацій. Вони надають доступ до ресурсів, сприяють розвитку навичок критичного мислення та допомагають підліткам знаходити конструктивні шляхи вирішення проблем.

2. Для вчителів участь у таких тренінгах може бути надзвичайно корисною та стимулюючою. Участь у тренінгах не лише покращує їхні професійні навички, але й відкриває нові можливості для розвитку особистих та міжособистісних навичок у взаємодії з учнями.

3. Методи допомагають підліткам і ефективно використовують навички співпраці та асертивності, що виявляється в продуктивній груповій роботі та конструктивному спілкуванні. Соціальні навички, такі як ефективне спілкування та вміння будувати позитивні відносини, зміцнені.

SUMMARY

Qualification work consists of 83 pages, 64 literature sources, 2 figures, 2 tables, 2 annexes.

SOCIAL WORK, SOCIAL WORK TECHNOLOGIES, DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES, ADOLESCENTS

Research purpose: to study the quality of interactive technologies (methods) in the prevention of difficult life circumstances of adolescents and to develop recommendations for their improvement, taking into account the achievements of modern science and practice.

Research object: interactive technologies and their impact on the lives of adolescents.

Research subject: interactive technologies in the prevention of difficult life circumstances of adolescents.

Research methods: analysis, synthesis, abstraction, deduction, classification, survey.

Research hypothesis: effective diagnostics of the quality of interactive technologies use among adolescents can contribute to the successful prevention and overcoming of difficult life situations.

Conclusions:

1. Interactive technologies can be an effective tool for the prevention of difficult life situations. They provide access to resources, promote critical thinking skills, and help adolescents find constructive ways to solve problems.

2. For teachers, participation in such trainings can be extremely useful and stimulating. Participation in trainings not only improves their professional skills, but also opens up new opportunities to develop personal and interpersonal skills in their interaction with students.

3. Methods support adolescents and make effective use of collaborative and assertive skills, which manifests itself in productive group work and constructive communication. Social skills such as effective communication and the ability to build positive relationships are strengthened.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФІЛАКТИЦІ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИН ПІДЛІТКІВ.....	9
1.1. Стан наукової розробки теми «Методологічні засади дослідження діагностики якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків»	9
1.2. Уточнення головних понять: «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «складні життєві обставини», «підлітки»	20
1.3. Принципи та методи дослідження діагностики якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків.....	26
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФІЛАКТИЦІ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИН ПІДЛІТКІВ.....	32
2.1. Підлітки у складних життєвих обставинах як клієнти соціальної роботи та інтерактивні технології соціальної роботи з цією категорією.....	32
2.2. Компетентності та функції соціального працівника, який супроводжує підлітка в складних життєвих обставинах.....	49
2.3. Критерії оцінки ефективності соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах.....	55
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФІЛАКТИЦІ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИН ПІДЛІТКІВ.....	62
3.1. Огляд програми тренінгу.....	62
3.2. Результати моніторингу та інтерв'ю.....	69
3.3. Рекомендації щодо вдосконалення подальшої діяльності, відповідно до отриманих результатів інтерв'ю.....	71
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	77
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження є беззаперечною з огляду на стрімкий розвиток сучасних технологій та їхній вплив на життя підлітків. Зростаюче використання інтерактивних технологій, таких як соціальні мережі, онлайн-ігри та мобільні додатки, створює нові виклики та можливості для психосоціального розвитку молодих людей. Наукові дослідження у цій сфері дозволяють розробити ефективні методи діагностики, спрямовані на своєчасне виявлення негативних аспектів та розробку превентивних стратегій для забезпечення здоров'я та гармонійного розвитку молоді в сучасному інформаційному суспільстві.

Проблемна ситуація полягає в тому, що зростаюча залежність підлітків від інтерактивних технологій може спричинити серйозні труднощі в їхньому соціальному та емоційному розвитку. Розвинена цифрова реальність принесла з собою не лише можливості для навчання та розваг, але й виклики, пов'язані з участю у віртуальних світах, які можуть вплинути на психічне здоров'я та розвиток цінностей та соціальних навичок. Недостатня увага до якості використання цих технологій може призвести до негативних наслідків, таких як соціальна ізоляція, втрата самооцінки або навіть ризик розвитку психічних розладів. Таким чином, діагностика якості інтерактивних технологій у контексті профілактики складних життєвих обставин підлітків стає невід'ємною частиною досліджень, спрямованих на забезпечення їхнього здоров'я та нормального психосоціального розвитку.

Об'єкт дослідження – інтерактивні технології та їхній вплив на життя підлітків. Сучасне інформаційне суспільство створює новий контекст для соціалізації та розвитку молоді, де цифрові платформи, соціальні мережі, ігрові середовища та інші інтерактивні інструменти стають невід'ємною частиною повсякденного життя.

Розуміння предмета цього дослідження допоможе розробити ефективні стратегії профілактики та покращити якість використання цифрових технологій для забезпечення повноцінного розвитку та благополуччя підлітків у сучасному

світі.

Предмет дослідження: інтерактивні технології у профілактиці складних життєвих обставин підлітків.

Мета полягає у дослідженні якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків та розробці рекомендацій щодо їх покращення з урахуванням досягнень сучасної науки та практики.

Для досягнення мети авторка поставила перед собою наступні дослідницькі завдання:

- визначити стан наукової розробки теми;
- уточнити головні поняття: «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «складні життєві обставини», «підлітки»;
- охарактеризувати принципи та методи дослідження якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків;
- дослідити підлітків у складних життєвих обставинах як клієнтів соціальної роботи;
- визначити компетентності та функції соціального працівника, який організовує соціальну роботу з підлітками в складних життєвих обставинах;
- проаналізувати критерії оцінки ефективності соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах;
- висвітлити результати тренінгу на основі спостережень та інтерв'ю, які підкреслюють ефективність інтерактивних методів;
- сформулювати рекомендації з підвищення якості соціальної роботи з підлітками, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ефективна діагностика якості використання інтерактивних технологій серед підлітками може сприяти успішній профілактиці та подоланню складних життєвих ситуацій. Підвищення якості використання інтерактивних методів може допомогти знизити ризик негативних наслідків, таких як соціальна ізоляція або психічні розлади, і

допомогти підліткам розвинути навички, необхідні для ефективного управління своїм життям у сучасному інформаційному середовищі. Обґрунтованість цієї гіпотези залежить від глибшого розуміння взаємодії між технологіями та психосоціальними аспектами розвитку підлітків з метою розробки науково обґрунтованих рекомендацій, які можна буде впроваджувати на практиці.

Наукова новизна магістерського дослідження полягає у тому, що у ньому вперше, на рівні досліджень такого типу, розкрито тему діагностики якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури і додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У

ПРОФІЛАКТИЦІ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИН ПІДЛІТКІВ

1.1. Стан наукової розробки теми

Вивчення історії еволюції поглядів вчених на проблему діагностики якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків передбачає комплексне освітлення кількох ключових аспектів. В першу чергу, доцільно провести короткий аналіз сучасного наукового доробку у сфері теорії соціальної роботи в Україні. Вдруге, невід'ємною частиною нашого магістерського дослідження є проблема якості технологій, спрямованих на запобігання складних життєвих обставин, з урахуванням аналізу наукової спадщини. Втретє, розгляд внеску окремих науковців у розв'язання проблеми якості соціальної роботи з підлітками в умовах складних життєвих обставин дозволить виявити не лише поточний стан наукового дослідження, але й визначити наукові прогалини та сформулювати перспективи подальших теоретичних та практичних пошуків.

Р.В. Кононенко, В.Н. Ярська, Е.Р. Ярська-Смирнова вказують на той внесок, який міжнародні, державні, приватні установи, органи законодавчої та виконавчої влади, мас-медіа, викладачі, вчені, практики, громадські активісти та волонтери внесли у інституціоналізацію соціальної роботи в пострадянський період [3, с. 55]. Україна сформувала відносно самостійну галузь соціально-гуманітарного знання та освіти, а саме - соціальну роботу. До відомих представників цієї галузі належать Н. Горішна, Н.В. Кабаченко, А.Й. Капська, О.Г. Карагодіна, О.Г. Карпенко, І.В. Козубовська, В.П.Лютий, М.П. Лукашевич, І.І. Мигович, О. Повідайчик, В.А. Поліщук, Г.М. Попович, Т.В. Семигіна, І.М.Трубавіна та інші.

Зазначені вчені розглядають нові тенденції у розвитку соціальної роботи. Так, Т.В. Семигіна вказує, що оновлюється не лише арсенал технік та інтервенцій, які використовують соціальні працівники, а й сама теорія соціальної роботи, яка представляє собою сукупність уявлень та концепцій, відображаючи тенденції розвитку професії та обґрунтовуючи моделі втручання [58, с. 75].

Н.А Нікітін відзначає, що соціальна робота розглядається як теорія системної діяльності, що органічно притаманна людству. Вона стала важливим соціогуманітарним чинником у розвитку суспільства на шляху до загального соціального добробуту. Соціальна робота є ключовим елементом демократизації країни, ґрунтуючись на соціально-гуманістичних цінностях свободи, справедливості та рівності [43, с. 135-138]. Вона сприяє соціальному розвитку кожної особи, ставши важливим фактором та критерієм соціального прогресу країни. Також висловлюється думка про необхідність включення соціальної роботи в загальнонаціональну соціальну політику для забезпечення соціального добробуту кожного члена суспільства на основі принципів свободи та справедливості [43, с. 142].

На даний момент настала пора визнання цієї ролі соціальної роботи в конституційному порядку. Соціальна робота передбачає створення спільного та індивідуального життя, сприяючи соціальній самореалізації людини. Це призводить до забезпечення соціального добробуту. Ключове значення має активна соціальна діяльність кожного члена суспільства. Одночасно Є.Р.Ярська-Смирнова вказує на ряд питань, які залишаються відкритими, включаючи питання про кваліфікацію спеціалістів, професійну культуру, професійну ідентичність; фрагментарність системи базових компетенцій; невідповідність випускників вишів до реалій професійної практики; невисокий статус та обмежена професійна автономія соціальної роботи; домінування державного сектору, яке породжує питання професійної відповідальності та ролей соціальних працівників, що не відповідають

цінностям соціальної роботи [3, с. 56].

В.А. Поліщук вказує на існуючу нечіткість в розумінні пріоритетних напрямків розвитку соціальної роботи та довільне трактування завдань і технологій підготовки відповідних фахівців окремими закладами. Для успішного розвитку соціальної освіти доцільно сформувати на державному рівні імідж значущості соціальної роботи як професійної діяльності та необхідності підготовки високопрофесійних кадрів для цієї сфери. Виникає суперечність між усвідомленням науковою спільнотою важливості ролі соціальної роботи як чинника соціального розвитку країни та низьким статусом соціальної роботи в суспільстві [30, с. 48].

Є.Б. Моргун акцентує увагу на монополізації державної форми існування соціальних служб. Він вказує, що ця професія часто сприймається як молода, а також висловлюється щодо матеріальних труднощів соціальних служб, на які недостатньо звертається увага для їх подолання. Державні соціальні служби існують, але вважаються не дуже ефективними. Кампанія зі зниження ролі недержавних соціальних служб призвела до інкапсуляції соціальної роботи, невидимості для інших шарів суспільства, які не беруть участі в наданні соціальних послуг. Це призводить до втрати соціальної роботи свіжих інтелектуальних сил, трудових і фінансових ресурсів. Виключно бюджетне фінансування, обмежене числом осіб, що його отримують, призводить до недостатньої інформованості громадськості, що може призвести до надмірного контролю над управлінським процесом, а самі клієнти не можуть виступати контролерами [25, с. 82].

З іншого боку, об'єктивний фактор може бути пом'якшений завдяки суб'єктивному втручання. У розвитку соціальної роботи на місцях велику роль відіграють партнерство, волонтерська діяльність та співпраця з громадськими організаціями. Це визначає точки росту соціальної сфери. Як стверджує Є.Б.Моргун, соціальна робота формується як загальнонаціональний соціальний інститут, де держава виступає лише одним з суб'єктів. Держава грає ключову

роль у професіоналізації соціальної роботи, впливаючи на її зміст, громадське сприйняття та колективну ідентичність [30, с. 44]. Професіоналізація соціальної роботи проявляється у створенні навчальних закладів, професійних асоціацій, встановленні стандартів, визначенні завдань та формуванні кодексу етики і т. д. [7, с. 57]. Розвитку соціальної роботи в Україні сприяють публікації в журналах, таких як «Соціальна робота в Україні: теорія і практика», «Соціальна політика і соціальна робота», «Практична психологія та соціальна робота», «Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія».

Згідно з Н. Горішна, у липні 2014 року на світовому конгресі із соціальної роботи у Мельбурні було ухвалене нове глобальне визначення соціальної роботи, де вона розглядається як професія та академічна дисципліна, спрямована на сприяння соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей [7, с. 48]. Глобалізаційні процеси в сучасному світі поставили край дискусії серед теоретиків і практиків соціальної роботи щодо пріоритетності завдань: надання допомоги найбільш вразливим категоріям населення чи поліпшення рівня життя всього суспільства через соціальні перетворення. Сучасне визначення соціальної роботи об'єднує обидва підходи, надаючи пріоритетність останньому [19, с. 52].

Отже, сучасна наукова література в Україні з теорії і практики соціальної роботи звертається до концептуалізації цієї сфери в досліджах таких науковців, як В. Бочарова, І. Зверева, А. Капська, І. Мигович, Л. Міщик, А. Рижанова, В. Сидоров, Л. Тюптя. Питання професіоналізму та компетентності в соціальній роботі досліджуються Г. Лактіоною, І. Трубавіною, Р. Вайнола, І. Пешою, М. Фірсовим. Професійна підготовка соціальних працівників розглядається у працях С. Архипової, М. Дужої-Задорожної, О. Карпенко, І. Козубовської, І. Мельничук, Н. Микитенко, В. Поліщука.

Другим ключовим аспектом нашого дослідження є проблема оцінки якості технологій, спрямованих на уникнення складних життєвих ситуацій. Методика контролю якості стала сферою спеціалізованої діяльності,

орієнтованою на регулювання якості, аналіз причин дефектів, розроблення заходів їх усунення та впровадження профілактичних заходів. У цьому контексті були створені спеціальні служби управління якістю, що включають фахівців, відповідальних за планування та координацію робіт у всіх підрозділах служби у галузі якості. Ці фахівці займаються розробкою нормативно-організаційних документів, співпрацею з надавачами послуг, моніторингом якості наданих послуг, аналізом та роз'ясненням вимог до якості послуг, а також розробленням критеріїв оцінки якості послуг.

Такий підхід до забезпечення якості отримав назву комплексного управління якістю послуг. У методичному плані перехід від традиційного контролю якості до управління якістю виявився принципово новим етапом, де головною метою стало не тільки виявлення недоліків у наданні послуг, а й їх попередження. Управління якістю дозволило багатьом організаціям досягти значних результатів у поліпшенні якості послуг та зниженні витрат на них.

Сучасну теорію та практику забезпечення якості значно вплинули роботи всесвітньо відомих фахівців, таких як У. Шухарт, Е. Демінг, Дж. Джуран, Ф.Кросбі, А. Фейгенбаум, Е. Ісікава, Г. Тагуті та інші. Ці роботи утвердились як класичні та стали основою професійної концепції якості. Наприклад, в ідеї комплексного керування якістю, розробленої американським фахівцем Л.Фейгенбаумом, закладено новий підхід до управління якістю.

У соціальній роботі якість є явищем, що має об'єктивні критерії виміру, такі як відповідність стандартам, але водночас вона існує тільки у суб'єктивних відчуттях та сприйняттях конкретних осіб. Оскільки клієнти соціальної роботи мають унікальні характеристики та можуть не завжди адекватно оцінити якість послуги, процес оцінки ускладнюється. Тому основний акцент робиться на відповідності послуг певним стандартам, що вважається більш об'єктивним методом оцінки їхньої якості.

М. І. Шаповал визначає якість соціальних послуг як важливі характеристики, що відповідають встановленому стандарту. Згідно з моделлю

Максвела, критеріями для оцінки якості соціальних послуг вважаються:

- географічна доступність,
- соціальна доступність,
- рівність у розподілі послуг.

Система якості визначається ключовими аспектами, такими як відповідність потребам населення, ефективність (досягнення цілей), та економічність. У соціальній роботі в багатьох країнах якість послуг визначається корисністю та схваленням їх клієнтами, оперативністю реакції на їхні потреби і позитивною оцінкою цієї реакції, а також позитивним впливом на покращення якості життя клієнтів.

Забезпечення якості соціальних послуг залежить від узгодженості цілей, взаємодовіри між фахівцями соціальної роботи, клієнтами та донорами, максимального використання ресурсів усіх служб і мереж допомоги, а також від комплексності і міждисциплінарності цих зусиль.

Важливий вплив на якість соціальних послуг має спрямованість зацікавлених служб і осіб на досягнення цієї якості, а також напрямки витрат і зусиль. Ці зусилля і дії утворюють систему забезпечення якості в соціальній роботі.

Однією з проблем, пов'язаних із забезпеченням якості, є відсутність єдиної концепції про неї. Різні терміни, такі як внутрішня якість, зовнішня якість, покращення якості, контроль якості, інспектування, акредитація, використовуються для позначення того ж самого явища.

Таким чином, контроль якості і покращення якості є необхідними складовими процесу забезпечення якості. Забезпечення якості неможливе в організації, яка не визначила своїх мети чи місії, що стосується підприємств, освітніх і соціальних установ та інституцій сектору послуг.

Працівники, які вважають власні результати високими, оцінюватимуть якість інакше, ніж ті, для кого головною метою є, наприклад, забезпечення стабільного позитивного становища клієнта соціального обслуговування та

розвиток його навичок самостійного вирішення проблем.

Другий мотив для необхідності наявності місії, який впливає з інтересів всіх зацікавлених сторін у соціальному закладі, пов'язаний із зовнішніми чинниками. Різні групи населення та зацікавлені організації мають власні очікування щодо соціального закладу. Інтереси різних замовників та споживачів соціальної послуги можуть не збігатися.

Наприклад, інспектори, державні службовці, клієнти, представники оточення клієнтів соціальної роботи, засновники та упорядники мають своє уявлення про ідеальний соціальний заклад. Вимоги до якості розрізняються не лише між різними цільовими групами, але й всередині цих груп. Це призводить до труднощів для соціального закладу у вдоволенні такої різноманітної кількості часто суперечливих очікувань. Виходом із цієї ситуації є формулювання місії, яка:

- здійснюється спільно всіма учасниками діяльності соціального закладу;
- узгоджує зовнішні вимоги та балансує між ними.

Сам процес формулювання місії вимагає часу і визначення, чи вона буде розроблена одноразово, чи є перехідною на певний період. Розробка місії може базуватися на аналізі різних аспектів діяльності, включаючи не лише відповідність місії дій та їх результатів, але і необхідність уточнення чи модифікації місії з урахуванням набутого досвіду.

Соціальна робота – процес, що складніший, ніж виробництво, оскільки визначення того, що пішло не так і як це виправити, є викликом. Протягом часу виявляється безліч причино-наслідкових зв'язків, які є більш складними, ніж здавалося на перший погляд. Кожен ланцюг може бути взаємопов'язаним з іншими, утворюючи систему, яка визначає якість.

Для забезпечення якості необхідно розглядати процес надання соціальної послуги як ланцюг взаємозалежних причин та наслідків. Для визначення причин ситуації та ефективного впливу на процес поліпшення якості

необхідний аналіз.

Як зазначили Ю. П. Адлер і В. Л. Шпер діяльність щодо поліпшення рівня якості має бути направлена на досягнення як термінових, так і перспективних завдань поліпшення якості, і має включати:

- 1) визначення того, які дані підлягають збиранню;
- 2) аналіз даних і приділення першочергової уваги видам діяльності, які чинять найбільш негативний вплив на якість соціальних послуг;
- 3) передачу результатів аналізу за допомогою зворотного зв'язку оперативному керівництву з рекомендаціями щодо невідкладного поліпшення якості соціальних послуг;
- 4) періодичне інформування вищого керівництва для аналізу рекомендацій щодо перспектив поліпшення якості соціальних послуг [2, с.83].

Спільна робота співробітників соціального закладу дозволяє висувати продуктивні ідеї щодо поліпшення якості соціальних послуг. Керівництво повинно заохочувати всіх працівників, нагороджуючи їхні зусилля та участь у програмах покращення якості.

Існує кілька підходів до забезпечення якості, серед яких варто визначити три основні: плановий, зростаючий і проектний. Давайте розглянемо кожен з цих підходів більш детально.

Плановий підхід, також відомий як дизайн-підхід, спрямований на проектування кінцевого результату. Зазвичай одному працівникові або учаснику роботи пропонується розробити план до конкретного терміну. Проект обговорюється керівною командою та координаторами і пристосовується до умов організації. Важливо відзначити, що інформаційні системи передбачають визначення ключових напрямків, методів вимірювання та базового стандарту, а також демонстрацію можливих відхилень від стандарту. Цей підхід дозволяє створювати послідовні схеми, але може призводити до того, що ті, хто відповідає за покращення якості, сприймають систему як непривабливу та не зацікавлену в їхній діяльності.

Зростаючий підхід, також відомий як шлях розвитку, передбачає вирішення питань крок за кроком. Робота спрямована на впровадження загальної системи забезпечення якості, починаючи з виконання одного завдання. Важливо, щоб всі, хто працює над покращенням якості, були включені в цей процес. Такий підхід дозволяє наблизитися до виконання місії та визначити оптимальні методи прийняття рішень і розвитку структури та культури організації. Однак може виникнути проблема в зупинці на рівні розв'язання лише нагальних проблем, не досягнувши системної діяльності, яку зазвичай вирішують управлінці та координаційна група.

Третій підхід – проектний. Деякі заклади вважають всі проекти, які реалізуються в них, покращенням якості. Такі проекти можуть входити в процес забезпечення якості, але це лише тоді, коли вони є систематичними та послідовними діями. Забезпечення якості соціальних послуг - це систематичні заходи, які надають впевненість у тому, що послуга відповідає встановленим стандартам [2, с. 88].

Аналіз сучасних досліджень, приурочених соціальній роботі з підлітками у складних життєвих обставинах, підтверджує нестачу розробки даної теми в науковій літературі. З огляду на змінюваність сучасного світу, виникає необхідність у вдосконаленні технологій, щоб забезпечити ефективну соціальну допомогу клієнтам даного типу. Для глибшого вивчення цього питання вважаємо за важливе розглядати вчені праці та публікації, що охоплюють аспекти різновидів складних життєвих обставин, криз, а також підлітків, що стають об'єктом соціальної роботи, та технологій соціальної роботи з ними.

Оскільки дана тема магістерської роботи є відносно молодого, вважаємо за доцільне розглядати стан наукового розвитку не за етапами, а за принципами особистого внеску окремих науковців. Одним з перших вітчизняних дослідників на цю тему є Т. Шеляг [26, с. 69], який досліджує технології соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах. Він визначає соціальний супровід як необхідну технологію у роботі з цією категорією

клієнтів, який гарантує захист прав підлітків [40, с. 65].

Паралельно з дослідженнями Т. Шеляга, колектив науковців, до якого входять О. Яременко, Н. Комарова, Г. Бевз, Л. Волинець, розробив методичні рекомендації для соціальних працівників з роботи з підлітками у складних життєвих обставинах [32, с. 88]. Ці рекомендації охоплюють як теоретичні, так і практичні аспекти соціальної роботи і містять приклади документів, які можуть бути використані соціальним працівником у роботі з підлітками в складних життєвих обставинах.

Серед статей І. Пеша, аналізуючи позитивний досвід розвитку інституту підтримки підлітків в Україні, аргументує необхідність етапної реалізації соціальних програм для підтримки таких підлітків у складних життєвих обставинах [28, с. 73]. Питання якості технологій соціальної роботи з підлітками, зокрема тими, що опинилися у складних життєвих обставинах, розглядаються в публікаціях Г. Бевз та В. Ейдемільер [23, с. 52]. Вони визначають, що соціальна робота з підлітками у складних життєвих обставинах повинна відбуватися в тісному співробітництві між освітніми закладами, органами державної влади та громадськими організаціями, що представляють громадянське суспільство (громадські організації, волонтерські об'єднання, благодійні фонди тощо). Автори вважають, що таке поєднання є ключем до виходу підлітка із кризового стану, вказуючи, що за практичне втілення технологій соціальної роботи з підлітками на місцевому рівні відповідальність велика саме за місцевими органами самоврядування.

Також цікавою є робота І. Трубавіної, яка розглядає різноманітні соціально-педагогічні підходи до роботи з підлітками у складних життєвих обставинах, такі як особистісний, особисто-соціальний, проблемно-орієнтований, фамілецентричний. Вона також досліджує можливість застосування різних зарубіжних теорій соціальної роботи з підлітками в Україні, розкриваючи соціологічні, психологічні та комплексно орієнтовані підходи та їх застосування у вітчизняній практиці [13, с. 41].

Основну увагу до функцій соціального працівника в соціальній роботі з підлітками, що опинилися у складних життєвих обставинах, приділяють Н.Йовчук, Е. Морозова, А. Щербакова. Ці автори фокусуються на вивченні відповідності об'єктивних і суб'єктивних характеристик даного типу клієнтів та корекційній і профілактичній роботі з ними [8, с. 81].

У контексті аналізу психології підлітків та профілактики їхнього потрапляння в складні життєві обставини Т. Рєпкова детально розглядає проблеми стабільності українських сімей, визнаючи цю проблему однією з ключових [18, с. 54]. Також ці погляди підтримує В. Гончаров, який стверджує, що сім'я визначається як інститут тоді, коли важливо з'ясувати, наскільки її спосіб життя та функціонування відповідають сучасним суспільним потребам підлітків [7, с. 48].

Окрему увагу слід приділити колективній роботі «Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми,» створеній під егідою UNICEF та наукового керівництва З.П. Кияниці та Ж.В. Петрочко. Зокрема, ця робота розглядає аналіз міжнародних та вітчизняних орієнтирів соціальної роботи з вразливими дітьми, характеризує ключові поняття сімейно орієнтованої соціальної роботи, будує систему професійних компетенцій фахівців з соціальної роботи з підтримки вразливих сімей з дітьми, оцінює ефективність використання ресурсів громади в соціальній роботі з вразливими сім'ями з дітьми, описує проведення випадку як базовий метод організації надання індивідуальних соціальних послуг сім'ям з дітьми [54, с. 96].

Отже, тема соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах залишається недостатньо дослідженою в сучасній науковій літературі. Окремі її аспекти розкриті в працях фахівців з соціальної роботи, соціальної педагогіки, соціології та психології. Проте наразі відсутня необхідна кількість системних та комплексних досліджень, що прямо стосуються сутності даної теми. Відзначений факт підкреслює актуальність нашого дослідження.

1.2. Уточнення головних понять: «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «складні життєві обставини», «підлітки»

Досягнення мети нашої магістерської роботи вимагає упорядкування використаної понятійно-категоріальної бази. Сукупність головних понять ми розташували в наступному логічному ланцюгу: соціальне – соціальна робота – технології соціальної роботи – соціальний супровід – соціальне консультування – соціальна профілактика – соціальна реабілітація – соціальне обслуговування – ведення випадку – робота соціального працівника в громаді – громада – сім'я – сім'я в складних життєвих обставинах – батьки – діти.

Соціальне – одна з основних категорій соціальної роботи, соціології та соціальної філософії. Являє собою сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, інтегрована індивідами чи спільнотами у процесі спільної діяльності в конкретних умовах, яка виявляється в їхніх стосунках, ставленні до свого місця в суспільстві, соціальних явищ і процесів. Соціальне проявляється скрізь, де дія однієї людини зіставляється з дією іншої [45, с. 25]. Доеднання до цієї категорії загальнонаукового поняття «робота» призвело до виникнення назви тієї сфери наукової, теоретичної та практичної діяльності, яка є базовою складовою об'єкта нашої магістерської роботи.

Запропоноване у 1900 році С. Патеном словосполучення «соціальна робота» на сьогодні стало науковим поняттям, яке має досить велике різноманіття визначень. Вважаємо необхідним навести ті, що використовуються сучасними вітчизняними науковцями [9, с. 4].

Так, П.Д Павленок вважає, що соціальна робота охоплює всі прошарки й групи населення, що потребують захисту, підтримки, допомоги, всі основні сфери життєдіяльності соціального характеру, поєднує зусилля всіх організацій, закладів, підприємств, осіб, що займаються соціальною діяльністю, у ній використовуються всі відомі в теорії і практиці засоби, функції, управлінські форми та методи, напрями роботи, які могли б забезпечити соціальну захищеність людей [12, с. 67]. Такої ж думки дотримується

Т.В.Семигіна [47, с. 17].

М.П. Лукашевич та І.І. Мигович визначають соціальну роботу як професійну діяльність різних соціальних інститутів, державних і недержавних організацій, груп і окремих осіб, спрямовану на надання допомоги в успішній соціалізації осіб або груп людей. Це відбувається у випадках, коли в суспільстві або через особисті обставини відсутні належні умови для соціалізації, її ускладнено або відбувається у зворотному напрямку [24, с. 51].

Г.М. Попович вказує, що соціальна робота орієнтована на роботу з ситуаціями, спричиненими соціальною дезадаптацією клієнтів (індивідуальною, сімейною, суспільною), яка виникає внаслідок економічних, політичних, культурних та духовних умов їхнього життя і розглядається як невідгідна. Таким чином, соціальна робота має за мету задоволення потреб клієнтів шляхом допомоги, розвитку їх внутрішніх ресурсів та залучення зовнішніх, а також впровадження змін або реформування окремих елементів соціальної системи для поліпшення умов життєдіяльності людини [32, с. 47].

О.В. Горпинич висловлює думку, що теорія соціальної роботи представляє собою науку, яка вивчає закономірності та принципи функціонування та розвитку конкретних соціальних процесів, явищ і відносин. Ця наука аналізує їх динаміку під впливом організаційних, психолого-педагогічних і управлінських факторів з метою захисту громадянських прав та свобод особи в суспільстві. Такий підхід розглядає соціальну роботу як особливий державно-громадський організм, який має відповідати на соціальні проблеми на всіх рівнях структури суспільства [12, с.73].

О.В. Тищенко розглядає соціальну роботу як частину соціального забезпечення, яка здійснюється в сфері соціального захисту і спрямована на надання допомоги громадянам, які опинилися в складних життєвих обставинах [57, с. 35].

Я.І. Бородіян стверджує, що відсутній реальний механізм оцінки потреб у працівниках соціального обслуговування (фахівцях соціальної роботи) та видів

соціальних послуг. Зазначається, що мережа фахівців із соціальної роботи, запущена у червні 2012 року, має завдання виявлення кризових сімей, оцінки їх проблем і ресурсів, надання психологічної та правової допомоги, а також сприяння у працевлаштуванні та оформленні необхідних документів [5, с. 22].

В.А. Поліщук звертає увагу на те, що соціальна робота представляє собою комплекс професійних заходів, спрямованих на вирішення різноманітних актуальних соціальних проблем, а також на забезпечення захисту і допомоги населенню. Він підкреслює важливість створення механізмів прогнозування, які дозволять регулювати взаємодію фахівців різних напрямків у відповідності до розвитку системи соціального обслуговування. Фахівець з соціальної роботи може діяти на різних рівнях реалізації соціальної діяльності, що вимагає різних рівнів освіти і кваліфікації. Значущою рисою сучасної соціальної освіти повинна стати спрямованість на підготовку спеціалістів, які не лише адаптуються до існуючих умов, а й здатні сприймати й осмислювати ситуації соціальних змін [30, с. 65].

Технологія соціальної роботи – це набір методів, спрямованих на відновлення, збереження або поліпшення соціального функціонування об'єкта. У конкретному випадку – це сім'я в ускладнених життєвих обставинах. Також вона націлена на запобігання негативних соціальних процесів у випадку можливого повторення певної системи дій [24, с. 58].

Вважаємо доцільним визначити поняття тих технологій соціальної роботи, які широко використовуються у відношенні до сім'ї в ускладнених життєвих обставинах.

Соціальний супровід – це комплекс заходів, який включає оцінку потреб отримувача послуг, визначення шляхів вирішення основних проблем, навчання та розвиток навичок, спрямованих на подолання або мінімізацію ускладнених життєвих обставин. Він також передбачає регулярні зустрічі або відвідування отримувача послуги, у нашому випадку – сім'ї в ускладнених життєвих обставинах, з метою моніторингу виконання [28, с. 24].

Консультування – це один із видів технологій соціальної роботи, в рамках якого соціальний працівник сприяє аналізу та розумінню клієнтом (сім'єю, що опинилася у складних життєвих обставинах) сутності труднощів у житті. Він також пропонує різноманітні варіанти, які можуть бути використані для вирішення проблеми. За своєю суттю, соціальне консультування – це технологія, спрямована на надання соціальної підтримки через цілеспрямований інформаційний вплив на людину чи групу людей (сім'ю) з метою відновлення і оптимізації соціальних функцій, а також розробки соціальних норм спілкування [60, с. 64].

Соціальна профілактика охоплює широкий спектр економічних, політичних, правових, медичних та психолого-педагогічних заходів, спрямованих на уникнення, обмеження та локалізацію негативних явищ у соціальному оточенні. Основні принципи профілактики полягають у своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних та організаційних факторів, що викликають відхилення в психологічному та соціальному розвитку дітей і молоді, а також впливають на їхню поведінку, стан здоров'я та організацію життєдіяльності. В сучасній соціальній роботі розрізняють три рівні профілактики: первинну, вторинну та третинну.

Соціальна реабілітація представляє собою комплекс заходів, які спрямовані на створення умов для соціальної інтеграції людей з інвалідністю в суспільство. Мета цієї стратегії - відновлення соціального статусу та здатності до самостійної суспільної та родинно-побутової діяльності. Способи досягнення цих цілей включають орієнтацію в соціальному середовищі, соціально-побутову адаптацію, різноманітні форми патронажу і соціального обслуговування. Сім'я, знаходячись у складних життєвих ситуаціях, може бути об'єктом застосування цієї технології [3, с. 37].

Ведення випадку у соціальній роботі визначається як метод організації надання соціальних послуг отримувачу. В рамках цього підходу фахівець,

визначений для конкретного випадку, оцінює потреби, розробляє план, координує та організовує процес надання соціальних послуг, співпрацює з іншими надавачами, веде моніторинг та оцінює результативність наданих послуг. Під час цього процесу фахівець взаємодіє з отримувачем (сім'єю, що опинилася у складних життєвих обставинах) та його соціальним оточенням, стимулюючи самостійність в подоланні та мінімізації складних життєвих ситуацій [54, с. 16].

Соціальне обслуговування визначається як система соціальних заходів, спрямованих на сприяння, підтримку та надання послуг окремим особам, групам населення та сім'ям, які стикаються з складними життєвими обставинами. Метою цієї системи є подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримка соціального статусу та сприяння повноцінній життєдіяльності [60, с. 23].

Сімейний патронат представляє собою комплексну послугу, яка включає тимчасовий догляд, виховання та реабілітацію дитини в сім'ї патронатного вихователя на період, коли дитина та її батьки стикаються з складними життєвими обставинами [15, с. 78]. Наведення визначень найбільш вживаних технологій соціальної роботи до такого об'єкту, як підлітки в ускладнених життєвих обставинах, дозволяє подальшу характеристику основного поняття та йому подібних термінів.

Складні життєві обставини визначаються як соціальні, економічні, звичаєві, комунікаційні, вікові, медичні, родинні та інші проблеми і виклики, які особа не може подолати самостійно і які призводять до її соціальної дезадаптації та вилучення з звичайних соціальних систем [52, с. 16].

Неповнолітня дитина означає особу, яка не досягла дорослого віку. Згідно з визначенням для нуклеарної сім'ї, вони (діти) є головними членами цієї сім'ї разом з батьками [51, с. 31].

Соціальна робота з підлітками є діяльністю, яка проводиться уповноваженими органами, підприємствами, організаціями та окремими

громадянами з метою створення соціальних умов для життєдіяльності, гармонійного та різноманітного розвитку дітей і молоді, захисту їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, а також задоволення культурних і духовних потреб [2, с. 111].

Підлітковий період – це етап у житті людини, під час якого відбувається перетворення дитини в дорослу людину. Протягом відносно короткого періоду відбуваються радикальні фізичні та психічні зміни, які забезпечують можливість виконання завдань, що стоять перед дорослою людиною, зокрема виконання соціально-професійної функції та функції утворення сім'ї [5, с. 78].

Підлітковий вік характеризується яскравим проявленням емоцій, демонстративною поведінкою та різкою зміною настрою. Це може бути викликано акцентуацією характеру, серед якої у підлітків часто виявляється демонстративна, гіпертимна, циклотимна, лабільна поведінка.

Багаторівневість та складність цієї проблеми передбачають врахування не лише когнітивної сфери підлітка, а й розгляд максимально широкої системи взаємозв'язків, до якої входить розвиваюча особа. На сучасному етапі ми маємо значний обсяг даних, що описують вплив різних компонентів соціальної ситуації розвитку та їх комбінацію на виникнення та прогресування дезадаптивності в підлітковому віці.

Перехід від дитинства до дорослості зазвичай поділяється на кілька етапів, що відображають зміни у житті дитини. У більшості досліджень підліткового віку виникає термін «криза». Це поняття в своєму повсякденному розумінні має віддзеркалювати інтенсивність психічних процесів, збудження та численні труднощі, які викликають занепокоєння як у самих підлітків, так і в людей, які найчастіше з ними взаємодіють. Традиційні психоаналітичні та психологічні теорії вважають, що всі підлітки переживають період депресії через конфлікти як у себе всередині, так і у стосунках з оточенням, розглядаючи це як нормальний етап розвитку. Стенлі Холл вперше дав цьому концепції назву «шторм і стрес». Він стверджував, що всі звичайні підлітки

переживають різкі зміни настрою та самопочуття, але це не є ознакою психопатології, а є складовою нормального підліткового розвитку.

Таким чином, до складу понятійно-категоріальної бази нашої магістерської роботи входять такі терміни як соціальна робота, технології соціальної роботи, соціальний супровід, консультування, профілактика, реабілітація, соціальне обслуговування, ведення випадку, робота соціального працівника. Ключовим серед них виступає соціальна робота з підлітками у складних життєвих обставинах. Сутність останнього полягає в сукупності соціально орієнтованих практик спрямованих на підлітка, що не може самостійно піклуватися про спільне, гармонійне та самодостатнє життя.

1.3. Принципи та методи дослідження діагностики якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків

Щоб більш об'єктивно та точно висвітлити обрану тему магістерської роботи, ми будемо застосовувати конкретний набір наукових принципів і методів, які дозволяють детальніше розглядати питання щодо сучасного стану соціальної роботи з підлітками в ускладнених життєвих обставинах.

До принципів наукового пізнання, використаних під час написання магістерської роботи, входять історичний, термінологічний, системний, діалектичний, а також принцип об'єктивності [3, с. 93].

Перед тим як досліджувати сучасний стан проблеми, важливо вивчити розвиток поглядів науковців щодо сутності соціальної роботи з підлітками в ускладнених життєвих обставинах. Принцип історизму визнається світоглядним у тому розумінні, що має теоретичну підставу. Він базується на уявленнях про сутність розвитку, про прогрес, синтезування, взаємозв'язок якості і кількості, причинності і т. д. Отже, за допомогою принципу історизму ми можемо відслідковувати динаміку розвитку різних поглядів на проблему і

визначати рівень її вивчення. Цей принцип допоміг дослідити розвиток наукових поглядів щодо сутності соціальної роботи з підлітками в ускладнених життєвих обставинах.

Важливо відзначити, що будь-яке теоретичне дослідження вимагає визначення, аналізу та уточнення понятійного апарату конкретної галузі науки, тобто категорій і понять, які їх позначають. За допомогою термінологічного принципу, що включає вивчення історії категорій і позначених ними понять, ми розробили та уточнили зміст понять, таких як «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «складні життєві обставини», «соціальне обслуговування», «консультування», «сімейний патронаж», «підлітки» та інші. Для вирішення цього завдання допоміг метод термінологічного аналізу, і важливо відзначити, що визначення цих понять ґрунтуються на тлумачних та професійних словниках [11, с. 48].

Принцип системності вимагає чіткого визначення зовнішньої і внутрішньої сторін матеріальних чи соціальних систем, розрізнення сутності та їх проявів, виявлення різних сторін предмета, розкриття форми й змісту, елементів і структури, випадкового й необхідного і т.д. Цей принцип направляє мислення на перехід від явищ до їх сутності, від пізнання окремих частин до цілісності системи, а також до розуміння необхідних зв'язків розглядуваного предмета з навколишніми його об'єктами та процесами. Його застосовано при характеристиці соціальної роботи та технологій соціальної роботи з підлітками, розглядаючи їх як окремі системи, сума яких утворює єдине ціле в межах предмету нашого дослідження.

Принцип об'єктивності, як важлива складова методологічної основи нашого магістерського дослідження, відіграв вирішальну роль у всебічному та неупередженому висвітленні обраної теми та її компонентів. Цей принцип був використаний при розробці та застосуванні критеріїв оцінки рівня компетентності соціального працівника із підлітками, що опинилися в складних життєвих обставинах [7, с. 44].

Реалізація цих принципів стала можливою завдяки застосуванню загальнонаукових методів, таких як аналіз, синтез, абстрагування, індукція, дедукція, класифікація, періодизація, логічний аналіз, а також міждисциплінарних методів, таких як ретроспективний, футурспективний, нарративний, та конкретних наукових методів, таких як опитування, контент-аналіз і вторинна обробка документів.

Слово «метод» має грецьке походження (*metodos*) і перекладається як спосіб досягнення певної мети [1, с. 28].

При оцінці можливостей вищезазначених методів важливо враховувати, що жоден із них сам по собі не може повністю забезпечити роботу над вирішенням складної дослідницької проблеми. Кожен метод відображає лише один аспект теми і тому не може бути представлений як єдиний. З огляду на це необхідно використовувати весь арсенал методів дослідження в комплексі: і загальні, і спеціальні методи в їх найтіснішому взаємозв'язку.

Аналіз - це спосіб мислення, що передбачає розбиття об'єкта дослідження на його компоненти, аспекти, тенденції розвитку та методи функціонування для їх самостійного вивчення. Цей метод використовувався протягом всього дослідження, особливо ефективно при дослідженні напрямків та технологій соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах.

Синтез - це метод дослідження явищ шляхом об'єднання отриманих в результаті аналізу даних в єдине ціле. Цей метод був корисним при створенні узагальнюючого зображення соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах [56, с. 19].

Абстрагування - це процес уявного виділення та виокремлення у контексті дослідження певних мас, ознак, властивостей та відносин конкретного предмета чи явища, що цікавлять, і одночасне відволікання від інших властивостей, ознак, відносин, які в цьому контексті не є суттєвими. Метод абстрагування використовується в другому розділі для виявлення сутності технологій соціальної роботи з підлітками у складних життєвих

обставинах.

Дедукція (з лат. «виведення») – це форма мислення, коли нова думка виводиться чисто логічним шляхом (за законами логіки) з попередніх думок. Такий логічний вивід називається висновком, і кожний його компонент є або раніше доведеною думкою, або аксіомою, або гіпотезою [33, с. 18]. Цей метод знайшов відображення в процесі формулювання проміжних та кінцевих висновків кваліфікаційної роботи магістра.

При використанні індуктивного методу думка переходить від часткового знання, фактів, до отримання загального уявлення. В буквальному розумінні, індукція означає «наведення». У дедуктивному висновку рух думки йде від загального знання до знання часткового. Дедуктивні висновки дають достовірні знання за умови, що таке знання міститься у вихідних положеннях. Ці два методи використовувалися протягом всього написання магістерської роботи.

Крім того, під час написання кваліфікаційної роботи магістра широкого застосування набув метод класифікації, сутність якого полягає у виокремленні певних груп, типів та видів елементних складових предмету. Визначений метод допоміг при характеристиці технологій соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах, а також при розробці критеріїв діагностики компетенцій соціального працівника, який працює з підлітками.

Причинно-наслідкові зв'язки в алгоритмі соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах були виявлені за допомогою логічного методу пізнання. Його використання також дозволило визначити передумови та причини значущості суб'єктивних чинників в процесі професійної діяльності соціального працівника з підлітками.

Під час написання магістерської роботи ми також використовували методи міждисциплінарного характеру, серед яких особливе місце займає футурспективний, ретроспективний та наративний.

Футурспективний метод – це метод, який базується на формуванні припущень [33, с. 52]. За допомогою футурспективного методу було зроблено

припущення щодо ефективності інтерактивних технологій соціальної роботи з дослідженим типом клієнтів, а також розроблені відповідні рекомендації з цього питання. Ретроспективний метод – це метод, який дозволяє визначити детермінанти минулого розвитку, що вплинули на сучасний стан предмету дослідження [3, с. 14]. Він використовувався під час аналізу еволюції та поточного стану соціальної роботи. Наративний метод допоміг нам при описі різновидів технологій соціальної роботи з підлітками, що опинилися в складних життєвих обставинах.

Конкретно наукові, а саме соціологічні, методи дослідження відображають специфіку об'єкта дослідження, його предмет і завдання. Дослідження зазвичай починають зі збору вторинних даних. Вторинні дані - інформація, яка вже існує, була зібрана раніше для інших цілей. Вторинні дані служать вихідною точкою для дослідження. Вони вигідно відрізняються тим, що обходяться дешевше і є більш доступними. Однак дослідник може не мати необхідної інформації або наявні дані можуть виявитися застарілими, неточними, неповними або ненадійними. У цьому випадку дослідникові доведеться з великими витратами засобів і часу збирати первинні дані, які, ймовірно, виявляться більш актуальними і точними [32, с. 28].

Ми використали конкретнонаукові методи пізнання під час розробки праксеологічної частини магістерської роботи. Використання методу вторинної обробки даних дозволило нам інтерпретувати результати попередніх описових та аналітичних друкованих досліджень, які прямо пов'язані з темою нашої магістерської роботи. Крім того, метод опитування відіграв важливу роль у написанні магістерської роботи.

Опитування є найпоширенішим методом збору первинної інформації в соціології, і за його допомогою майже 90% соціологічних даних отримують. Існують два основних види соціологічного опитування – анкетування та інтерв'ювання. Ми використовували перший з них для проведення нашого дослідження. Під час застосування цього методу у писемній формі була

зафіксована послідовність питань, а відповіді надавалися респондентам як у присутності того, хто опитує, так і віддалено. Деталі застосування цього методу більш докладно розкрито в третьому розділі.

Отже, для розгляду теми діагностики якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків були застосовані принципи об'єктивності, всебічності і системності. Їх втілення стало можливим завдяки використанню загальнонаукових, міждисциплінарних та конкретнонаукових методів пізнання. Серед них особливу вагу відіграли методи аналізу, синтезу, класифікації, наративний, опитування та вторинної обробки документів.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФІЛАКТИЦІ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИН ПІДЛІТКІВ

2.1. Підлітки у складних життєвих обставинах як клієнти соціальної роботи та інтерактивні технології соціальної роботи з цією категорією

Співробітник з соціальної сфери має справу з дітьми різного віку, проте особливий акцент робиться на підлітках, оскільки цей період вважається найбільш складним у розвитку особистості. Підлітковий вік представляє перехід від дитинства до юності і супроводжується серйозними змінами в організмі та психіці молодої людини, які визначають формування її особистості. Основна мета соціального працівника полягає в допомозі підліткам у визначенні своїх життєвих планів, чіткому усвідомленні часової перспективи та сприянні їх соціалізації.

Для того щоб соціальний працівник міг висувати вимоги до підлітка, не порушуючи його розвитку, важливо мати глибоке розуміння фізіологічних і психологічних особливостей підлітка, закономірностей його розвитку, а також об'єктивних труднощів, які виникають у підлітка під час переходу в дорослість.

Підлітковий вік охоплює період від дитинства до юності в традиційній класифікації (від 11-12 до 14-15 років). Протягом цього короткого за астрономічним часом періоду підліток проймає значний шлях у своєму розвитку, зазнаючи внутрішніх конфліктів з самим собою і з іншими, і впливаючи на почуття особистості [11].

Підлітковий період – це етап активного розвитку та реорганізації організму, під час якого особа переживає не відчуття дорослості, а вікову неповноту. Під впливом зовнішнього середовища формуються моральні ідеали та світогляд підлітка, а однією з ключових відмінностей є формування

самосвідомості, самооцінки та зацікавленості в самому собі.

Підліток прагне розібратися в собі та взаємозв'язках зі світом, і цей віковий період характеризується змінами інтересів, критичністю і самокритикою. Дружба стає важливою цінністю, яка дозволяє підлітку переглядати себе через призму взаємодії з однолітками. Це сприяє усвідомленню рис взаємодії людей, таких як співпраця, взаємодопомога та ризик на користь іншого.

Багато підлітків в цьому віці починають прагнути визначити себе як лідерів. Лідерство розглядається як здатність впливати на інших та спрямовувати їхні зусилля на досягнення важливих цілей. Це формує відповідальне ставлення до себе, оточуючих та природи. Взаємодія між «ми» і «я» виявляється в здатності об'єднатися в емоційних та соціальних ситуаціях, а також в здатності знаходити радість у спільноті, та в тому, щоб лишатися наодинці з собою та знаходити радість в самотності. Підліток прагне розкрити і пережити обидві сторони цього взаємодії, щоб знайти своє місце між ними [13].

Отже, підлітковий вік представляє собою період інтенсивного росту та перебудови організму, який включає в себе етап критики та самокритики, а також формування самооцінки та самосвідомості.

У підлітковому віці взаємодія з дорослими стає складнішою. Підлітки починають виражати опір щодо раніше встановлених вимог дорослих, більш активно використовують свої права і реагують болісно на будь-які обмеження. Незважаючи на це, підліток відчуває потребу в підтримці, особливо тоді, коли це сприяє йому в пошуку власного місця в системі взаємодій та допомагає розкрити його здібності та можливості.

У цьому віці підліток відчуває бажання поділитися своїми переживаннями та розповісти про події свого життя, хоча йому важко розпочати близьке спілкування. Вимоги до підлітка в сім'ї грають важливу роль, проте важливо забезпечити баланс між його правами та обов'язками.

Підлітковий вік також характеризується змінюваністю настрою та

імітацією поведінки. Підлітки нерідко наслідують успішних дорослих, але імітація може приймати різні форми, включаючи й негативну імітацію образу невдахи.

Відсутність уваги та турботи з боку дорослих є для підлітка долею, яку він відчуває як болісну. Відчуття власної непотрібності призводить до того, що підліток часто віддає перевагу життю у власній таємничій сфері, що, в свою чергу, може призвести до складних життєвих обставин.

Спілкування з однолітками набуває особливого значення в підлітковому віці. Взаємодіючи один з одним, підлітки розвивають навички рефлексії. Взаємне зацікавлення та спільне розуміння навколишнього світу і одне одного стають цінністю самою по собі. Спілкування може бути настільки привабливим, що діти іноді забувають про уроки та домашні обов'язки, переключаючись з відносин з батьками на взаємодію з однолітками.

Підліток поступово стає менш залежним від батьків, передаючи свої справи, плани та таємниці одне одному. Взаємини з однолітками стають важливим засобом самовираження та визначення своїх можливостей у спілкуванні. Щоб здійснювати ці прагнення, підліткові потрібні особиста свобода та особиста відповідальність, які він вважає правом на дорослість. У підліткових спільнотах, в залежності від рівня розвитку, формуються свої кодекси честі, які взаємодіють із застосуванням цінностей, взятих у дорослих відносинах. Вірність, чесність цінуються високо, тоді як зрада, порушення слова та жадібність караються.

Підлітковий вік представляє собою період інтелектуального формування світогляду, розвитку моральної сфери особистості, а також утвердження переконань та ідеалів. Швидкий розвиток самосвідомості є ключовою особливістю підліткової особистості, викликаючи тривогу та невпевненість у собі. Підліток прагне осмислити свої прагнення, самооцінити себе, визначити своє минуле, розглянути особисте майбутнє, оцінити свої права та обов'язки. Самосвідомість підлітка охоплює всі аспекти самосвідомості дорослої особи і

базується на відповідальності за власні особистісні якості, світогляд і здатність самостійно відстоювати свої переконання.

Серед ключових соціально-психологічних особливостей можна виділити відчуття дорослості та прагнення до самостійності та незалежності від дорослих, орієнтацію на групу однолітків, інтерес до власної особистості та самопізнання, прагнення до самовираження, емоційну нестабільність, формування моральних ідеалів і світогляду, прагнення не лише набирати більше знань, але й розвивати навички, формування самосвідомості та концепції «я».

Ці особливості, у процесі соціалізації, породжують різні проблеми, які будуть в подальшому розглянуті. З погляду соціальної психології соціалізація є процесом становлення особистості в суспільстві, її включення в соціальне середовище, адаптації до соціальних норм і цінностей через засвоєння знань.

Соціалізація підлітків в будь-якому суспільстві відбувається в різних умовах, які можуть включати небезпеки, негативно впливаючи на розвиток особистості. В результаті об'єктивно виникають категорії підлітків, які стають жертвами невігідних умов соціалізації.

Типи жертв в умовах невігідної соціалізації можна умовно класифікувати як реальні, потенційні та латентні, представлені різними категоріями людей.

Реальні жертви включають інвалідів, підлітків із психосоматичними дефектами та відхиленнями, сиріт, а також тих, хто перебуває під опікою держави чи громадських організацій.

Потенційні жертви можуть включати підлітків із межею психічних станів і акцентуацією характеру, а також тих, що народилися в сім'ях із низькими економічними, моральними і освітніми рівнями.

Латентними жертвами можна вважати тих, хто не зміг реалізувати свої вроджені здібності.

Названі типи реальних жертв часто не є чітко визначеними, ініційований дефект або відхилення може спричинити вторинні зміни в розвитку

особистості, призводячи до перебудови її позиції в житті і формування некоректного ставлення до світу і самої себе. Одним із практичних прикладів є доля випускників дитячих будинків, де виходить, що до 30% з них стають бездомними, до 20% порушують закон, а до 10% вчиняють самогубство.

Є ознаки і умови, які можуть визначати людину як жертву невивігдних умов соціалізації, причому деякі з них мають стійкий характер (наприклад, сирітство або інвалідність), а інші проявляються на певному віковому етапі, такому як алкоголізм або наркоманія.

Отже, основними видами жертв невивігдних умов соціалізації є реальні, потенційні та латентні. Щоб успішно взаємодіяти з підлітками, дорослий повинен завоювати їхню свідомість і переконати їх у правильності своїх пропозицій. Якщо моральні установки підлітка є невірними, йому слід шукати аргументи для переконання в невірності своїх поглядів. Завоювання авторитету в очах дітей цього віку вимагає специфічних підходів.

Підлітковий період є логічним продовженням попереднього, що включає в себе розвиток тих тенденцій, які виникали у молодшому шкільному віці та раніше. Тут виокремлюються три провідні тенденції: формування власної точки зору на моральні вимоги та оцінки, подальший розвиток самосвідомості і прагнення визначити своє місце у спільноті.

Підлітковий вік традиційно вважається періодом, що призводить до складнощів. Підлітки вимагають від дорослих значних зусиль та уваги, включаючи працівників соціальної сфери. Метою соціальних працівників є надання підліткам підтримки у вирішенні життєвих проблем, визначення життєвих планів, роз'яснення часових перспектив та підтримка соціалізації. Для успішної роботи соціальному працівнику важливо розуміти фізіологічні та психологічні особливості підлітків, а також закономірності їхнього розвитку.

Сукупність технологій соціальної роботи, що використовуються по відношенню до підлітка, який опинився у складних життєвих обставинах поділяються на діагностичні, корекційні, адаптивні, психотерапевтичні,

соціально-педагогічні, інформаційно-комунікативні. Особливе місце серед них належить інноваційним технологіям, серед яких ми приділимо особливу увагу використанню інтерактивних та рольових ігор [10, с. 15].

Початок профілактичної роботи з підлітком, що опинився у складних життєвих обставинах, визначається попереднім використанням соціально-діагностичної технології. В цьому відношенні, виявлення підлітків, що потребують підтримки являє собою процес, який охоплює повсякденну роботу спеціалістів соціальної роботи, представників громадськості та адміністрації закладів освіти відповідно до їх функціональних обов'язків. Він являє собою комплекс спеціальних заходів, під час яких виявляються особи, які перебувають у складних життєвих обставинах. Важливу роль в ньому відіграє інформування відповідних спеціалізованих закладів про таких підлітків та встановлення контакту з ними для визначення їх потреби в послугах. При цьому, раннє виявлення, як соціально-діагностична технологія, – це ідентифікація фахівцями підлітків на етапі виникнення проблеми [13, с. 48].

Своєчасне виявлення та організація підтримки підлітків, які потрапили у складні життєві обставини, сприяють формуванню відчуття причетності та захищеності дитини [38, с. 56].

Підліток у складних життєвих обставинах може мати проблеми в адаптації до соціального оточення, розподілі соціальних ролей та оволодіння відповідними функціями. В напрямку адаптивності технології соціальної роботи по відношенню до досліджуваного типу клієнтів поділяються на такі, що спрямовані на запобігання насильству, просвітництво з прав та обов'язків підлітків у складних життєвих обставинах. В межах їх реалізується перелік форм соціальної роботи, серед яких найважливішу роль відіграють ярмарки професій, семінари, лекторії, тренінги, консультації, спеціальні телефонні лінії, розповсюдження буклетів, брошур, презентації соціальних програм, консультаційні пункти, тощо [32, с. 118].

Серед корекційних технологій соціальної роботи з підлітками, що

опинилася у складних життєвих обставинах виокремлюють технології з корекції поведінки, формування толерантності, культури спілкування, профілактики насильства, організації дозвілля, відпочинку й спілкування. В межах означених технологій найбільш ефективними визначаються науковцями такі форми як тренінги, консультпункти, конкурси, телефони і пошта довіри тощо [3, с. 44].

Високий ступінь ефективності у соціальній роботі з досліджуваним типом клієнтів показала група когнітивно-психологічних технологій, серед яких окреме місце належить психо-терапевтичній технології. Сутність такої технології соціальної роботи полягає в проведенні бесіди з підлітками, що попали у складні життєві обставини. Усвідомлення реальної проблеми має діагностико-терапевтичне значення, при якому виявлене та усвідомлене утруднення змушує підлітка переглянути свою поведінку, допомагає подолати складні життєві обставини та винятковості ситуації й виробити позитивне ставлення до проблеми, створює можливість для позитивного її вирішення [59, с. 24].

Не менш ефективною можна вважати й технологію психопрофілактики. Її суть полягає в розробці й регулярному виконанні та використанні засобів, що допомагають зняти психічне напруження, яке виникає у підлітка, що потрапив у складні життєві обставини.

Окремий комплекс технологій з підлітками, що опинилася у складних життєвих обставинах має соціально-педагогічний характер. Цей напрям найбільш розроблений відомими українськими вченими А. Капською, Л. Коваль, І. Зверевою, О. Безпалько та іншими. Реалізація соціально-педагогічних технологій, як визначено перерахованими дослідниками, повинна відбуватись в руслі завдань та концептуальних положень державної соціальної політики [15, с. 48].

Зміст і форми соціальної роботи з підлітком, що опинився у складних життєвих обставинах зумовлюється типом проблеми та напрямом фахової

підготовки спеціаліста, який працює з підлітком. Основний зміст соціальної роботи з підлітком складає реабілітаційна та профілактична робота, соціальний супровід та соціальне інспектування. Вони реалізуються в практичній діяльності соціального працівника шляхом використання різноманітних методів, прийомів і форм соціально-педагогічної роботи, вибір яких обумовлений переліком зазначених чинників [19, с. 63].

Окрему увагу в межах розкриття теми нашої магістерської роботи слід приділити проблемі використання інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків.

Обґрунтування і практичне застосування ігор, як основної інтерактивної технології у профілактиці складних життєвих обставин підлітків, знайшло відображення у працях О. В. Безпалько, Р. Х. Вайноли, О. Ю. Закусило, Н.В. Зимівець, І. В. Захарченко, Т. В. Журавель, В. П. Лютого, Т. Л. Лях, В.С.Петрович, Т. П. Цюман та інших.

На початку ХХ століття особливої популярності набула теорія вправ швейцарського вченого К. Гроса. Відповідно його уявленням, гра – вічна школа поведінки. Грос розглядав ігри дітей та підлітків як підготовку до майбутньої трудової діяльності, до життя, як засіб природного самовиховання дитини.

Чому Грос називав свою теорію «теорією вправ»? Вправлятися – значить систематично удосконалювати в собі ті чи інші навички. Вправа – практика розвитку. Гра повторювана в досвіді дітей. Дитина багаторазово до неї звертається, відчуває задоволення від повтору.

Аргументація та конкретна реалізація ігор, що виступають основною інтерактивною технологією для профілактики складних життєвих ситуацій підлітків, отримали визнання в роботах таких вчених, як О. В. Безпалько, Р.Х.Вайноли, О. Ю. Закусило, Н. В. Зимівець, І. В. Захарченко, Т. В. Журавель, В. П. Лютого, Т. Л. Лях, В. С. Петрович, Т. П. Цюман та інших.

На початку ХХ століття особливої уваги заслужила теорія вправ швейцарського вченого К. Гроса. Згідно з його концепцією, гра є вічною

школою поведінки. Грос розглядав ігри дітей та підлітків як спосіб підготовки до майбутньої трудової діяльності та життя, розглядаючи їх як засіб природного самовиховання дитини.

Чому Грос назвав свою теорію «теорією вправ»? За його уявленням, вправлятися означає систематично удосконалювати в собі певні навички. Вправа представляє собою практику для розвитку. Гра є повторюваною у досвіді дітей, яка багаторазово стає об'єктом їх уваги і приносить задоволення від повторення.

К. Грос приймав позицію щодо закріплення і розвитку спадкових (відтворювальних) форм поведінки у грі, висловлюючи критику стосовно теорій відпочинку та надлишку нервових сил. В основі його теорії гри був «принцип розряду».

Отже, концепція К. Гроса зводилася до відхилення від ідеї рефлекторної природи та визнання спонтанності (непередбачуваності) розвитку за рахунок «розряду внутрішньої енергії в організмі». За його думкою, розвиток гри дитини зумовлений внутрішніми силами та енергією, і гра вправляє лише інстинкти.

У другій половині ХХ століття спостерігався перехід від біологічних та індивідуально-психологічних підходів до соціологічних і культурологічних у теорії гри. Іспанський філософ і публіцист Х. Ортега-і-Гассет, нідерландський історик культури та філософ Й. Хейзінг, швейцарський письменник Г. Гессе та інші вчені пов'язували гру із громадським розумом та культурою в цілому. Вони розглядали гру як частину культури, організовану «за правилами гри» у вигляді системи сюжетів, ролей, норм, цінностей, символів та мови культури, яка постійно розвивається.

У ході еволюції теорії гри було встановлено, що природа створила ігри для дітей та підлітків з метою всебічної підготовки до життя, оскільки ці ігри пов'язані з різними аспектами людської діяльності. Гра виступає як унікальна форма для дітей та підлітків у сприйнятті, праці, спілкуванні, спорті, мистецтві

та інших сферах. З цього випливає, що розуміння природи гри для дітей та підлітків, а також можливість створення педагогічного керівництва ігровими процесами, пов'язане з необхідністю глибокого розгляду гри як складної системи, що об'єднує три взаємопов'язані структури: гру як стан, гру як форму спілкування та гру як вид діяльності.

Щодо класифікації ігор, слід відзначити, що цей процес ускладнений, оскільки на сьогоднішній день не існує єдиної системи класифікації в науковій літературі. Труднощі класифікації ігор полягають в тому, що вони відрізняються не лише формальною моделлю, правилами та кількісними параметрами, але, передусім, своїми цілями.

Більшості ігор властиві чотири головні риси:

- вільна розвивальна діяльність;
- творчий, значно імпровізаційний характер діяльності;
- емоційна піднесеність діяльності, суперництво, змагальність, конкуренція;
- наявність прямих і непрямих правил, що відображають зміст гри, логічну й тимчасову послідовність її розвитку [27].

Інтерактивні ігри представляють собою одну з категорій складних ігор, і вони відрізняються значною різноманітністю щодо змістовного наповнення та сюжету. Це стає основною причиною ускладнення опису інтерактивних ігор як окремого методу.

Підставами для класифікації інтерактивних ігор можуть служити:

- цілі ігор;
- кількість учасників гри;
- навантаження на учасників;
- тривалість;
- засоби спілкування;
- ступінь структурованості гри;
- походження гри;

- психологічна основа інтерактивної гри;
- вимоги до ведучого групи;
- глибина інтервенції (втручання) гри;
- масштаб інтервенції [14].

Однак, науковці, які активно досліджують апробацію інтерактивних ігор [2], вказують на те, що цей метод володіє кількома характеристиками:

- Він передбачає наявність учасників або груп учасників, чий інтерес великою мірою перетинаються.
- Йому притаманні чітко визначені правила гри, що надає учасникам однозначне розуміння меж припустимих дій.
- Має визначену мету, досягнення якої можливе через виконання конкретних дій у рамках встановлених правил.
- Забезпечує взаємодію з іншими учасниками гри у вибраному самими учасниками способі та обсязі.
- Дозволяє учасникам використовувати різні моделі поведінки для досягнення мети.
- Передбачає ретельний груповий аналіз і підведення підсумків по завершенні гри.

У контексті нашого дослідження важливою є спроба класифікації ігор з точки зору соціальної роботи та педагогічного впливу, в якій виділяються три аспекти гри:

- Суверенність, яка є характерною для дитинства та підліткового віку.
- Експериментальність, яка виступає простором для перевірки накопиченого соціального досвіду і є характерною для дітей віком 12-15 років.
- Перший ступінь пізнання, який розкривається в підлітковому віці [2].

Однією з особливостей використання ігор у соціальній роботі полягає у активному залученні учасників не лише до самого процесу гри, а й до її творення. Р. Х. Вайнола, вітчизняна вчена в галузі соціальної педагогіки, запропонувала класифікацію ігор, враховуючи цей аспект:

- ігри, які характеризуються відчуттям нестачі інформації;
- ігри, умови яких потребують доповнення;
- ігри, в яких визначено лише сюжет;
- ігри з суперечностями у змісті;
- ігри із запланованими помилками у змісті (з метою виправлення помилок учасниками);
- ігри із запланованим сюжетом і умовами, де учасники визначають оцінки та результати [2].

Зрозуміло, що цей перелік можна розширювати, оскільки різноманіття видів, типів і форм ігор визначається різноманіттям життя, яке вони відображають, незважаючи на зовнішню схожість ігор одного типу чи моделі.

У сфері профілактичної роботи з підлітками ми пропонуємо розгляд інтерактивних ігор, як найширше використовуваного та ефективного методу взаємодії в навчально-виховному процесі. Однією з ключових мет інтерактивної гри є створення умов для отримання учасниками нового значущого для них соціального досвіду. Цей досвід допомагає їм розібратися в різних життєвих ситуаціях, з якими вони раніше мали труднощі.

Взаємодія у рамках інтерактивної гри виступає каталізатором і розширює систему знань та уявлень учасників стосовно конкретних ситуацій. Таким чином, інтерактивну гру, зокрема у соціальній, соціально-педагогічній та психолого-педагогічній діяльності, можна розглядати як активний метод навчання, заснований на досвіді, отриманому в результаті спеціально організованої взаємодії учасників з метою зміни індивідуальної моделі поведінки [2].

Свою дослідницьку роботу, зокрема, підтримує німецький психолог Клаус Фопель, який обґрунтовує значущість інтерактивних ігор. Він вказує, що поняття «гра» важливе, оскільки інтерактивні ігри викликають допитливість, зацікавленість та готовність до ризику у їх учасників. Ці ігри створюють ситуації випробувань та приносять радість відкриттів, що є характерним для

всіх ігор. Поняття «інтерація» включає в себе інтроспективну (взаємодія різних частин особистості) і міжособистісну (комунікація з іншими людьми) комунікацію [14].

Інтерактивна гра, серед інших активних методів навчання, найбільше нагадує рольову гру, проте вони також мають свої відмінності. У відміну від рольової гри, в інтерактивній грі не визначається розділ на групу, що виконує ролі, і групу спостерігачів, яка приєднується до аналізу подій пізніше. Участь кожного учасника є обов'язковою, оскільки в основі цього методу навчання лежить взаємодія.

Інтерактивна гра, подібно до рольової гри, починається з визначеної ситуації. Однак, вона відрізняється в тому, що учасникам не призначають конкретних ролей, а надають лише інструкції щодо того, як слід вчинити. Крім того, не обов'язково, щоб дана ситуація виглядала як реальна життєва ситуація. Достатньо, якщо вона має певну проблему, яку слід вирішити.

У інтерактивній грі учасникам поставлена мета, яку вони повинні досягти в ході гри, наприклад, отримати найбільше балів або знайти оптимальне рішення ситуації. Без наявності такої мети гра може сприйматися несерйозно, а ігрова ситуація може набути штучного характеру, що суттєво зменшить її ефективність.

Деякі науковці та фахівці вважають, що інтерактивна гра має схожість зі спортивними змаганнями через такі ознаки, як наявність мети та загальна участь, тоді як рольова гра більше нагадує театральну дію через присутність ролей та глядачів у вигляді спостерігачів.

Для того, щоб володіти технікою гри та передбачити її вплив на гравців, ведучий, у нашому випадку соціальний працівник, повинен мати особистий досвід участі в грі. Німецький дослідник Герберт Гудіонс, який працював над розробкою інтерактивних методів, вважає, що «кожен, хто мав деякий досвід тренінгу в різних групах, знає, що ігри та вправи - інструменти, які можна застосовувати невміло, неефективно, а іноді й зі шкідливими наслідками». Тому

важливо мати особистий досвід у груповій динаміці для використання інтерактивних методик ефективно.

Інтерактивні ігри можна використовувати для розв'язання різних ситуацій у групі в різних тематичних і проблемних областях. Вони дозволяють моделювати, розвивати та удосконалювати практично всі аспекти особистого та професійного способу поведінки, навички та вміння, зокрема комунікативні, спостережливість, розуміння власних та чужих почуттів, а також творчі здібності та фантазію. Впровадження інтерактивних методів у систему післядипломної освіти педагогічних працівників, зокрема соціальних працівників, підтверджує їхню ефективність у розвитку професійної компетентності спеціалістів.

Одним з типів інтерактивних ігор, який нині стає ключовим компонентом професійної діяльності соціальних працівників, психологів, а також педагогів-організаторів, класних керівників, є настільні профілактичні ігри. Ці ігри призначені для запобігання негативним явищам у навчальному середовищі та формування моделей безпечної та відповідальної поведінки в ризикових ситуаціях. Використання методу інформаційно-профілактичної настільної гри дозволяє вирішувати різноманітні завдання практичної діяльності фахівців психологічної служби.

Ці настільні ігри можуть служити для освіти з актуальних, специфічних питань соціальної педагогіки та психології, а також загальних педагогічних і виховних аспектів, таких як вивчення ведення груп, процесу прийняття рішень, рольової поведінки, вирішення конфліктів, співпраці, профілактики ризикованої поведінки серед дітей та молоді в різних освітніх закладах і т.д.

Зрозуміло, що, подібно до будь-якого методу, інтерактивні ігри мають свої переваги та недоліки, або можуть нести певні загрози для учасників.

До позитивних аспектів можна віднести:

- Активність усіх учасників групи.
- Можливість відтворення різних моделей поведінки та прийняття різних

ролей.

- Здатність отримання нового соціального та особистісного досвіду під час гри.

- Присутність обов'язкового етапу рефлексії, що відзначається відсутністю у багатьох інших видів ігор.

- Можливість особистісного росту учасників.

- Застосування інтерактивних ігор для діагностики, корекції та профілактики.

- Здатність використовувати інтерактивні ігри для різних категорій учасників за допомогою модифікації правил і умов гри.

- Глибокий рівень засвоєння інформації завдяки емоційним переживанням.

- Формування навичок слухання та уважного ставлення до інших.

- Знання, які «перепускаються через себе», з можливістю зробити висновки самостійно або під час групового обговорення.

- Навчання через обмін досвідом або пасивне спостереження.

- Активізація мислення та взаємодія.

- Можливість аналізу власних дій та відчуття набутого досвіду.

- Обмін досвідом та думками.

- Розвиток вміння співпрацювати.

- Різноманітність форм та невідомість їх для учасників.

- Можливість невимушеного набуття досвіду у приємній атмосфері.

- Можливість перегляду ситуації збоку, об'єктивної оцінки всього, що відбувалося.

- Розвиток індивідуальних здібностей та стимулювання до активної суспільно корисної діяльності.

До основних недоліків або потенційних загроз можна віднести:

- Складність у підготовці та проведенні інтерактивних ігор.

- Необхідність значних часових витрат.

- Вимагає наявності добре обладнаних приміщень.
- Залежність від високого рівня професійної підготовки ведучого.
- Обмеженість застосування (необхідність учасників одного віку; важливість врахування стану здоров'я і т. д.).
- Існує ризик виникнення конфліктів через особисті амбіції та різноманітні особливості поведінки учасників.
- Загроза можливості надмірного захоплення грою та недостатня здатність до аналізу.
- Деякі інтерактивні ігри не підходять для масового застосування (для дуже великої кількості учасників).
- Вимагає високої відповідальності та професійної компетентності ведучого.
- Інтерактивна гра є практичною, тому не завжди можливе включення теоретичного блоку.
- Можливість пасивності деяких учасників, їх непрагнення брати активну участь.
- Обмеженість використання в дошкільних закладах.
- Ризик виникнення конфліктних ситуацій.
- Існує можливість значного психологічного впливу на особисті позиції, якості або проблеми учасників після завершення гри.
- По завершенні гри деякі учасники можуть залишити негативні враження та переживання.

Для уникнення або зменшення можливих ризиків при використанні ігрових методик у роботі з різними цільовими групами, важливо дотримуватися таких рекомендацій:

1. Кожна інтерактивна гра повинна бути чітко продуманою, структурованою і збалансованою з точки зору цілей та завдань соціально-просвітницької діяльності, а також ретельно підготовленою.
2. Починаючи гру, встановлюйте чіткі завдання та не втручайтеся у

процес групової роботи. Замість цього уважно спостерігайте за динамікою та шляхом досягненням групою мети, фіксуючи спостереження для подальшої рефлексії.

3. Пам'ятайте, що тривалість гри може становити 10 хвилин, а обговорення її - мінімум втричі довше.

4. У процесі аналізу та підведення підсумків гри важливо утримуватися від нав'язування учасникам своїх думок, щоб забезпечити об'єктивність та сприяти їх власному висловленню.

5. Не спішіть до миттєвого розуміння учасниками всієї важливості знайденого досвіду під час гри; дайте їм час для осмислення, оскільки результат може виявитися очевидним лише через певний час.

6. При дачі зворотного зв'язку керуйтеся лише зафіксованими спостереженнями та фактами, використовуйте гумор, будьте толерантними та конструктивними.

7. У випадку вичерпання запланованого часу для проведення гри завершіть її та обговорення, дотримуючись принципу завершення всіх етапів.

8. Підготовлюючи наступну гру, враховуйте результати рефлексії та своїх спостережень, зокрема можливі загрози, які можуть виникнути, та розробіть стратегії їх попередження, вносячи зміни у процес управління грою.

При організації ігрової діяльності для підлітків важливо мати на увазі, що успіх не залежить від самого виду гри чи її результату, а від того, в яких взаєминах бере участь гравець, які якості розвиває, що вивчає, які пізнання отримує, які аспекти відкриває в собі, як відновлюється, виявляє себе, впливає на навколишній світ, або вирішує складні життєві ситуації.

Отже, комплекс технологій соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах можна поділити на кілька видів, таких як діагностичні, корекційні, адаптивні, психотерапевтичні, соціально-педагогічні та інформаційно-комунікативні. Зокрема, серед останніх відзначаються інноваційні ігрові технології, які виявляються найбільш ефективними.

2.2. Компетентності та функції соціального працівника, який супроводжує підлітка в складних життєвих обставинах

Зміни в самому суспільстві загалом та у сфері надання соціальних послуг населенню і технологіях соціальної роботи зокрема, актуалізують питання вимог до фахівців, що працюють у цій сфері. Як зазначає В. Дударьов, підвищення значущості якісної професійної підготовки працівників соціальної сфери на сучасному етапі політичного і соціально-економічного розвитку в нашій країні пов'язане з появою великої групи людей, що потребують висококваліфікованої соціально-психологічної допомоги фахівців-професіоналів [17]. Тож важливою умовою правильно організованої та ефективної роботи з підлітками в складних життєвих обставинах є професійні компетенції фахівця який буде займатись цією діяльністю.

В науковій літературі не має єдиного підходу до визначення поняття професійної компетентності, однак можна виокремити такі загальні моменти:

Професійна компетентність розглядається як цілісна характеристика особистості, яка інтегрує в себе окремі складові, такі як знання, уміння, навички, досвід та особисті якості. Ця компетентність визначається проявленими на практиці прагненнями та здатністю реалізувати свій потенціал для успішної продуктивної діяльності в професійній сфері. Вона також передбачає усвідомлення соціальної значущості та особистої відповідальності за результати цієї діяльності і необхідність постійного вдосконалення.

У більшості країн зміст професійної компетентності соціальних працівників включає рівні базової і спеціальної освіти, а також здатність акумулювати широкий досвід у практичній діяльності та формування професійних умінь і навичок [17].

Також немає єдиної думки науковців щодо компонентів професійної компетентності соціальних працівників. Н. Горішня, узагальнюючи різні

підходи, виділяє такі складові як:

- компетентність сприйняття, яка передбачає проведення – спостереження та аналізу.

- компетентність взаємодії означає успішне встановлення взаємовідносин та здійснення діяльності. Це включає аналіз ситуації, розуміння випадку, обмін інформацією, пояснення та аналіз з наступним висновком, який, в свою чергу, служить інструментом надання допомоги та сприяння у подальшому самостійному вирішенні проблеми.;

- комунікативна компетентність передбачає встановлення контакту з клієнтом та налагодження довірливих та доброзичливих відносин;

- рефлексивна компетентність, або реконструкція процесу надання допомоги, має на меті переконатися у правильності вчиненого або того, що можна було зробити. Це сприятиме плануванню подальших дій та запобіганню можливим помилкам [9, с.115].

Ще одним цікавим підходом є визначення критеріїв компетентності працівника соціальної сфери Радою з освіти США. В ньому визначається 10 найбільш важливих компетенцій:

- 1) вміння ідентифікувати й оцінити ситуацію в тих випадках, коли потрібно почати (або припинити), посилити, відновити, захистити відносини між людьми і соціальними інститутами;

- 2) здатність розробляти план, що ґрунтується на аналізі проблеми, вивченні досягнень цілей та адекватних заходах, а також забезпечувати його реалізацію з метою поліпшення благополуччя людини;

- 3) розвиток особистісних навичок у вирішенні проблем та подоланні стресів;

- 4) здатність забезпечити взаємозв'язок людей з системами, які надають їм ресурси, послуги та можливості;

- 5) ефективний захист найбільш дискримінованих та вразливих членів громади;

б) сприяння ефективності і гуманності дій систем, які надають людям послуги, ресурси та можливості;

7) активна участь у створенні нових, модифікованих або удосконалених систем послуг, ресурсів і можливостей, які є більш обґрунтованими і чутливими до потреб користувачів послуг, а також у ліквідації неефективних систем;

8) здатність оцінювати ефективність проведеної роботи;

9) постійне удосконалення у професії, розширення бази професійних знань та відповідність стандартам та етичним нормам професії;

10) сприяння вдосконаленню служби/організації, яку фахівець представляє [54, с. 67].

Щодо України, у 2020 році був затверджений Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи». Згідно з цим стандартом, основною метою професійної діяльності у цій сфері є надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть їх самостійно подолати. Професійні компетентності таких фахівців визначено як:

- Здатність виконувати професійну діяльність відповідно до етичних вимог соціальної роботи та враховуючи вік, стать, стан здоров'я, особливості інтелектуального та фізичного розвитку отримувачів соціальних послуг.

- Здатність забезпечувати конфіденційність особистої інформації про отримувачів соціальних послуг.

- Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології.

- Здатність володіти державною мовою (мовами національних меншин).

- Здатність до навчання та самоосвіти, постійного підвищення кваліфікації.

- Здатність працювати в команді.

- Здатність до критичного мислення, аналізу та синтезу інформації з

різних джерел.

- Здатність налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво з колегами, попереджати та розв'язувати конфлікти.

- Здатність приймати обґрунтовані рішення.

- Здатність підтримувати позитивний емоційний стан в колективі та забезпечувати психологічну підтримку співробітникам та соціальним працівникам, проводити профілактику їхнього емоційного вигорання.

- Здатність виконувати вимоги нормативних актів з охорони праці та навколишнього середовища, дотримуватися норм, методів і прийомів безпечного виконання робіт [36].

Отже, компетентності фахівця, який займається соціальною роботою з сім'ями в складних життєвих обставинах, включають як особистісні риси, так і вміння та навички, спрямовані на забезпечення ефективної взаємодії з отримувачами соціальних послуг та колегами.

Автори посібника щодо впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах, опираючись на узагальнений практичний досвід, визначили наступні компетентності фахівця, який надає соціальні послуги в громаді:

- Комунікативна компетентність: вміння налагоджувати та підтримувати необхідні контакти з людьми, володіння знаннями, уміннями і навичками, що сприяють ефективному спілкуванню. Зокрема, це включає вміння регулювати глибину і обсяг спілкування, а також розуміння та зрозумілість для співрозмовника.

- Методична компетентність: володіння спеціальним професійним інструментарієм, включаючи технології та методи соціальної роботи.

- Соціальна компетентність: соціальна зрілість особистості фахівця, його професійна позиція, незалежність від зовнішніх впливів та оцінок, комунікативність і самореалізація.

- Управлінська компетентність: організаційні навички, наполегливість, цілеспрямованість, самоорганізованість, аналітичні та прийняття рішень,

врахування ризиків та можливих наслідків [15, с. 21].

Можна також визначити два основних напрямки роботи працівника, що здійснює соціальну роботу з підлітками у складних життєвих обставинах. Перший напрямок стосується загальної діагностики і визначення потреб щодо допомоги підліткам у складних життєвих обставинах, створення позитивного середовища і ведення профілактичної роботи. Другий – це вже індивідуальна робота з конкретними підлітками і надання їм необхідної допомоги.

Ці компетентності реалізуються повною мірою через виконання професійних функцій працівника, що здійснює соціальну роботу з підлітками у складних життєвих обставинах: діагностичній, прогностичній, організаційній, комунікативній, посередницькій, аналітико-оцінювальній, соціально-терапевтичній та профілактичній (див. рис. 2.1) [54, с. 70-71].

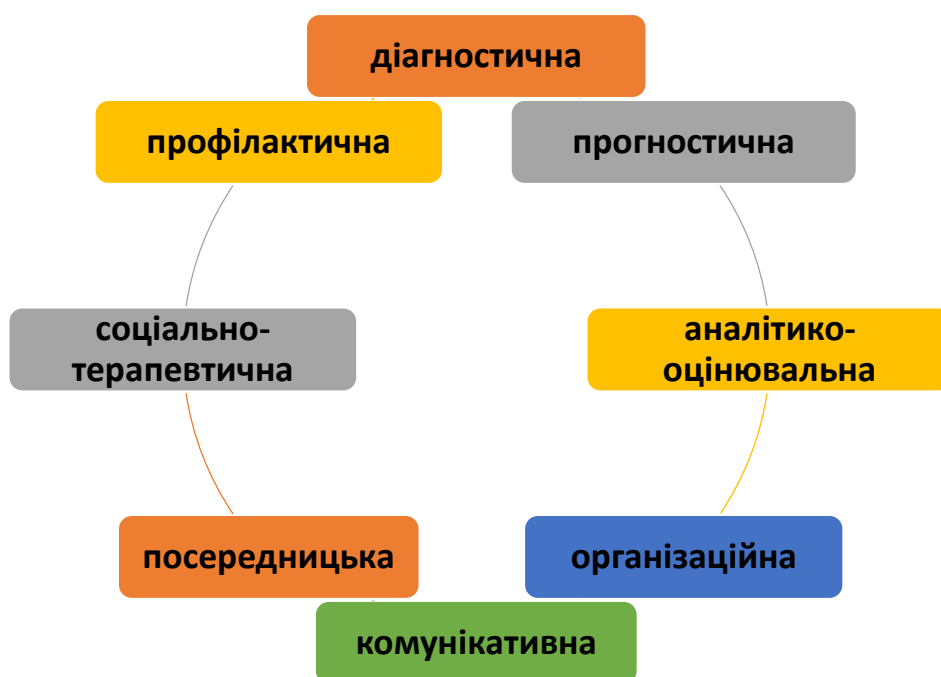

Рис. 2.1. Функції фахівця із соціальної роботи

Діагностична функція виконується при визначенні потреб підлітка і особливостей ситуації в якій він перебуває та специфіки його соціального оточення. Для того, щоб оцінити потреби підлітка та спланувати роботу щодо соціальної і соціально-психологічної допомоги та створення умов виходу її із

складних життєвих обставин, фахівцю із соціальної роботи необхідно виявити сутність і причини проблем підлітка та умов його життєдіяльності.

Прогностична функція в даному випадку реалізується в тому, що визначаючи об'єм і зміст роботи з конкретним підлітком фахівець з соціальної роботи повинен прогнозувати кінцевий результат і те як обрані ним методи й форми роботи будуть впливати на створення умов для його досягнення. А також він має допомогти підлітку побачити власні перспективи і планувати майбутнє.

Організаційна функція проявляється у тому, що фахівець із соціальної роботи має створювати умови і організовувати процес надання допомоги підліткам, які опинились в складних життєвих обставинах, розробляти для них заходи щодо подолання цих обставин у співпраці з іншими установами, підприємствами та організаціями, як державними та комунальними так і громадськими.

Комунікативна функція безпосередньо пов'язана з організаційною, адже фахівцеві з соціальної роботи потрібно встановити контакт як зі споживачем соціальних послуг (в даному випадку з підлітком з яким необхідно налагодити конструктивну комунікацію) так і організувати комунікацію підлітка з зовнішнім оточенням.

Посередницька функція зазвичай описується як встановлення зв'язків між отримувачем послуг і різними організаціями, установами, фондами, іншими соціальними структурами, а фахівець з соціальної роботи тут визначається як особа, що володіє банком інформаційних, психологічних і соціальних послуг, виступає у ролі посередника між отримувачем соціальних послуг і психологами, медиками, юристами, іншими спеціалістами [54, с. 70-71], але також тут варто вказати, що посередництво можливе і в середині сім'ї підлітка, коли фахівець допомагає її членам зрозуміти позицію один одного і спільно вирішувати проблеми.

Аналітико-оцінювальна функція реалізується в основному через аналіз і

оцінку результатів роботи з підлітком відповідно до поставлених завдань. Однак аналітична робота полягає також у тому, що фахівцю з соціальної роботи необхідно вивчати загалом ситуацію в оточенні, вивчати і оцінювати потреби підлітка.

Соціально-терапевтична функція полягає в тому, що фахівець з соціальної роботи працює з підлітком та його соціальним оточенням для того, щоб створити умови для усвідомлення ним власних проблем та сприяти набуттю навичок справлятися із складними життєвими обставинами і мінімізувати їхні наслідки. Також дана функція передбачає використання елементів психолого-педагогічного консультування з діагностичними й корекційними цілями.

Профілактична функція пов'язана з тим, що фахівець з соціальної роботи повинен, проводити профілактичну роботу щодо мінімізації і попередження девіантної поведінки і правопорушень, керуючись законодавством і залучаючи за необхідності відповідних фахівців.

Звичайно таке визначення функцій має місце в теорії, у повсякденній практичній роботі із підлітками ці функції майже неможливо розмежувати, бо, як правило, вони реалізуються одночасно. Та при реалізації фахівцем з соціальної роботи своїх функцій і здійсненні практичної діяльності виникає питання її результативності і ефективності, що потребує додаткового вивчення.

2.3. Критерії оцінки ефективності соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах

Ефективність діяльності в соціальній сфері взагалі досить важко визначити, оскільки це багатопланове явище і не співпадає з класичним баченням ефективності яке є, наприклад, в економічній науці. А. Череп та Є. Стрілець в своїй роботі розмежовують поняття економічної та соціальної ефективності. Так, економічна ефективність ними визначена як «...досягнення

найбільших результатів за найменших затрат живої та уречевленої праці. Економічна ефективність є конкретною формою дії закону економії часу. За капіталістичного способу виробництва узагальнюючий показник економічної ефективності – норма прибутку» [54]. Звісно такий підхід до розуміння ефективності в соціальній сфері загалом не можна застосувати тому, що стандартні критерії ефективності в даному випадку не показові. Також автори вказують, що під соціальною ефективністю розуміється відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства, інтересам окремої людини [54], таке визначення є ближчим до соціальної роботи, однак не вказує, як її можна виміряти.

Таким чином постає питання визначення критеріїв ефективності соціальної роботи, що є важливим як з наукової та управлінської точки зору, так і для практичної діяльності. У першому випадку вони є важливим інструментом для вибудовування системи нормативів та стандартів соціальної роботи, адекватних реальним потребам різних категорій населення, у другому – є системою орієнтирів, які допомагають оцінювати досягнення конкретних і дієвих результатів в соціальній роботі. Ці критерії мають містити не тільки кількісні, а й якісні показники, тобто індикатори ефективності соціальної роботи повинні носити комплексний характер.

У науковій літературі існує два основні погляди на ефективність соціальної роботи. Перший пов'язаний з оцінкою співвідношення досягнутих результатів і витрат, пов'язаних із забезпеченням цих результатів [45]. Цей підхід наголошує на важливості об'єктивних показників, але головною проблемою тут може бути розходження у співвідношенні запланованих і виконаних показників та взагалі їх вимірюваність.

Інший підхід є більш суб'єктивним, бо передбачає оцінку ефективності суб'єктами, що так чи інакше можуть бути залучені до соціальної роботи. Тут мають значення думки, судження, умовиводи, висловлювання суб'єктів щодо якості соціальної роботи. У їх число, як правило, включаються керівники

органів державного управління, лідери громадських об'єднань, фахівці в галузі соціальної роботи, практичні соціальні працівники, інспектори – контролери і, звичайно, самі клієнти [45]. Тут ключовою проблемою є саме суб'єктивність, оскільки інформація отримується від конкретних людей і оцінка може залежати від їх особисті, життєвого досвіду, емоційного стану тощо, звичайно це може заважати бачити загальну картину. Щоб уникнути суб'єктивності оцінювання необхідно проводити за допомогою певних визначених форм і методів і залучати в процес оцінки більше суб'єктів, таким чином отримані дані будуть більш достовірними.

Є.І. Комаров та А.І. Войтенко визначили методи оцінки ефективності соціальної роботи, серед яких параметричний метод є основою для так званих параметричних методик. Цей метод передбачає порівняння двох ключових параметрів: 1) стан пацієнта (клієнта) у минулому; 2) поточний стан пацієнта (клієнта). Його використання передбачає детальний опис стану пацієнта (клієнта) на початку (наприклад, при прийомі в центр реабілітації дитини з обмеженими руховими можливостями) та на завершенні реабілітаційного періоду.

Метод оцінки ефективності на основі задоволення потреб клієнта (клієнтів) що обслуговуються. Цей метод має такі різновиди: 1) прямий оціночний метод, коли періодично проводяться усні і письмові (за допомогою анкет) опитування клієнтів; 2) параметричний метод, за допомогою якого проводиться зіставлення (порівняння) того, що належить клієнту по нормам, нормативам або відповідним стандартам, і того, що фактично виконується в процесі соціального обслуговування [21].

К. Фальковська під ефективністю соціальної роботи розуміє якісно-кількісну характеристика цієї роботи, що показує – при необхідному ресурсному забезпеченні – своєчасність і повноту задоволення соціальних потреб різних категорій населення, вирішення їх соціальних проблем управлінськими органами, державними і недержавними соціальними службами,

громадськими об'єднаннями та некомерційними організаціями, а також активними представниками громадян через створення умов для їх самореалізації. Та визначає дві групи факторів, що впливають на ефективність соціальної роботи:

- зовнішні, на які з об'єктивних причин вплив управлінських органів і фахівців незначний (соціально політичний і соціально-економічний);
- внутрішні, на які цей вплив досить великий (соціально-психологічний, управлінський, професіоналізм) [33, с. 91].

Складність оцінки ефективності соціальної роботи, полягає також в її некомерційному характері. Більшість послуг, що надаються є безкоштовними для отримувачів, а джерела за рахунок яких вони реалізуються – бюджетне фінансування (державний бюджет чи бюджет громади) і діяльність громадських, благодійних та волонтерських організацій. Тобто в такому випадку не можна розглядати ефективність з точки зору доходів і витрат, оскільки економічна збитковість буде очевидною, однак в той же час соціальне забезпечення і соціальна робота є невід'ємною частиною соціально-економічного розвитку будь-якої території.

Таким чином для оцінки ефективності соціальної роботи необхідно використовувати критерії, що враховуватимуть не тільки фінансову складову. Ці критерії можуть містити кількісні і якісні показники. З одного боку, вони представляють собою систему нормативних критеріїв, що відображають ефективність цього процесу, з іншого – систему показників, що відображають стан клієнтів (окремих особистостей чи сім'ї).

I. Трапезнікова пропонує проводити оцінку ефективності соціальної роботи установ, що її здійснюють за системою критеріїв, що можна умовно поділити на дві групи. Перша стосується зовнішніх показників діяльності:

1. Кількість населення, що обслуговується. Цей критерій не завжди відображає реальну ефективність роботи соціального закладу, оскільки на нього впливає дуже багато чинників: чисельність і склад населення території,

доступність соціальних служб, кількість фахівців і т.д.

2. Наявність черг при наданні послуг. Якщо клієнт не може отримати своєчасну допомогу, то роботу соціальної установи не можна назвати ефективною.

3. Спектр категорій населення, що обслуговується. Чим ширше спектр – тим ефективніше можна вважати діяльність такої установи.

4. Поінформованість населення про послуги, що надаються та умови їх отримання [69, с. 825].

Ці критерії дійсно більше стосуються зовнішніх умов в яких здійснюється соціальна робота, друга ж група критеріїв в даному підході описує внутрішні умови:

1. Наявність кваліфікованого штату співробітників.

2. Наявність кризових ситуацій як в системі клієнт-співробітник, так і в колективі установи.

3. Задоволеність працівників умовами праці. Даний показник впливає на кількісні та якісні результати роботи, терміновість і точність виконання завдань.

4. Система заохочень. Складне питання в сфері соціального обслуговування, оскільки матеріальні стимули співробітників обмежені. Тому вибудована система мотивації в установі соціального обслуговування відноситься до значних критеріям ефективності його діяльності.

5. Рівень комунікацій в колективі. Згуртованість колективу – це важливий показник, так як випадок клієнта часто пов'язаний з роботою відразу декількох фахівців, іноді навіть з різних відділів, тому необхідно, щоб співробітники мали навички роботи в групі.

6. Можливість підвищення рівня кваліфікації співробітників. Недолік у працівника тих чи інших навичок, знань призводить до неефективної роботи і виконання поставлених завдань, також сприяє підвищенню у працівника стресів і енергетичних витрат, пов'язаних з роботою, а також зниження

мотивації [59, с. 86].

Для визначення критеріїв ефективності соціальної роботи з підлітками у складних життєвих обставинах можна також використати наказ Міністерства соціальної політики України від 27.12.2013 № 904 «Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг».

У цих методичних рекомендаціях визначено основні критерії для оцінки ефективності:

- адресність та індивідуальний підхід, які визначаються аналізом правильності визначення індивідуальних потреб та відповідності соціальної послуги індивідуальним потребам її отримувача;

- результативність, що визначається аналізом досягнутих результатів, задоволенням індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, вирішенням проблем отримувача соціальної послуги та подоланням чи мінімізацією наслідків складних життєвих обставин;

- своєчасність, що визначається аналізом дотримання строків прийняття рішення про надання соціальної послуги, надання в разі потреби невідкладної допомоги отримувачу послуг, виконання індивідуального плану надання соціальної послуги у визначені строки і т.д.

- доступність та відкритість визначаються аналізом наявності інформації про соціальну послугу, умов та порядку її отримання, а також можливостей отримання альтернативних послуг тощо. Також важливим є забезпечення можливості надання допомоги громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах, у отриманні необхідних документів для призначення соціальної послуги та вільного (безперешкодного) доступу одержувача соціальних послуг до приміщення суб'єктів, що надають соціальні послуги.

- Зручність визначається аналізом можливостей для громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах, обирати зручний для них час

отримання соціальної послуги, а також врахування інтересів та потреб отримувача соціальної послуги під час її надання.

– Повага до отримувача соціальної послуги визначається аналізом забезпечення ввічливого і гуманного ставлення з боку суб'єктів, що надають соціальні послуги, його честі, дотримання професійних та етичних норм і принципів у роботі з отримувачем соціальних послуг. Для досягнення цієї мети проводиться анкетування отримувачів соціальних послуг та ведеться книга відгуків.

– Професійність визначається аналізом наявності належного рівня кваліфікації фахівців, що надають соціальні послуги, проведення підвищення їх кваліфікації та атестації. Зведення цих критеріїв в єдину методику дозволить комплексно оцінити результати соціальної роботи з сім'ями, що опинились в складних життєвих обставинах.

Таким чином, можна констатувати, що єдиного підходу до визначення показників ефективності соціальної роботи в даний час не склалося. Необхідність в їх розробці пов'язана з тим, що вони виступають інструментом аналізу і оцінки соціальної роботи з різними категоріями населення. На підставі розглянутих вище теоретичних положень слід зробити висновок про те, що поняття «ефективність соціальної роботи» дуже абстрактне, тому воно завжди повинно бути «прив'язане» до будь-якого об'єкта, суб'єкта соціальної роботи або процесу вирішення соціальної проблеми. Однак для проведення моніторингу і оцінки ефективності та якості соціальної роботи за основу можна взяти такі показники як: адресність, результативність, своєчасність, доступність та відкритість, зручність, повага до отримувача і професійність надання соціальних послуг.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У

ПРОФІЛАКТИЦІ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИН ПІДЛІТКІВ

3.1. Огляд програми тренінгу

Життєві особливості та поведінкові моделі підлітків, які опинилися у складних життєвих обставинах, вимагають серйозного підходу до організації профілактичної роботи з цією цільовою групою. Ця робота проводиться через центри денного перебування, притулки, центри соціально-психологічної реабілітації та за умов аутріч діяльності, і в даному випадку – навчальний заклад [5, с. 7].

Профілактика ризикованої поведінки серед підлітків охоплює різноманітні заходи у сферах психології, освіти, права, культури, медико-соціальної допомоги та інших напрямках. Мета цих заходів полягає в уникненні, обмеженні та компенсації ризикових чинників, корекції поведінки підлітків, що може становити загрозу їхньому здоров'ю та благополуччю, а також у реабілітації тих, хто вже почув на собі наслідки такої поведінки.

Тренінг є важливою формою профілактичної роботи, оскільки під час тренінгу не тільки формуються навички, але й відбувається безпосередня участь підлітків у процесі, що дозволяє безпосередньо діагностувати їхню поведінку та життєву ситуацію.

Заняття належали до первинної профілактики завдання. Первинна профілактика – це система заходів, спрямованих на запобігання негативному впливу різноманітних факторів, які можуть призводити до виникнення ризикованої поведінки [5, с. 10].

У цій роботі розглядається якість і результати програми тренінгу в якій були використані інтерактивні ігрові методи для профілактики підлітків з

складних життєвих обставинах.

Загальний тривалість тренінгу: 3 місяців. Тривалість одного заходу: 60-80 хвилини.

Місце проведення тренінгу: заклад освіти.

Частота заходу: 2 рази в місяць.

Цільова група: підлітки, учні 7-8-9 класу тобто молоді 12 – 15 років.

Мета тренінгу:

- Підвищення згуртованості команди та розвиток особистих і соціальних навичок учасників через активну практику самосвідомості, емпатії та навичок ненасильницького спілкування.

Опис мети:

- У контексті непередбачуваних подій, таких як пандемія ковіду та воєнний період, традиційний простір для взаємодії команди став викликом. Метою цього тренінгу є створення оптимального комунікативного середовища для учасників.

- Згуртованості команди: розуміння важливості спільної мети, взаємодопомога та підтримка. Вправи та сценарії спрямовані на покращення командної співпраці та взаєморозуміння.

- Розвитку самосвідомості: сприяння учасникам в усвідомленні власних переконань, цінностей та емоцій. Застосування технік самоаналізу для досягнення ефективного особистісного росту.

- Розвитку емпатії через самоусвідомлення: використання вправ та дискусій для навчання учасників розуміти та цінувати погляди та емоції інших членів команди. Закріплення навичок емпатії через власний внутрішній розвиток.

- Вміння толерантно ставитися один до одного: впровадження концепцій толерантності та прийняття різниць серед членів команди. Сприяння взаємоповаги та вирішенню конфліктів без насильства.

- Навичок співпраці та асертивності: навчання конструктивному

спілкуванню, виявленню та вираженню власних потреб без агресії, а також розвиток навичок співпраці в групі.

– Розвитку соціальних навичок: підвищення вміння взаємодіяти в соціальних ситуаціях, будування стосунків та робота над власним внеском у спільноту.

Усі вищезазначені елементи спрямовані на те, щоб учасники отримали конкретні інструменти для успішного функціонування команди в непередбачуваних умовах та покращення особистих та професійних відносин.

Ціль тренінгу:

Забезпечити учасникам комплексний розвиток особистості та команди, сприяючи підвищенню ефективності співпраці, розвитку самосвідомості, емпатії та асертивності через впровадження практичних навичок толерантного спілкування та співпраці в оптимальному комунікативному середовищі.

Етапи тренінгу:

Етапи тренінгу розглядається як систематизована структура, спрямовану на досягнення конкретних навчальних та розвивальних цілей.

1. Знайомство, самовпізнання, взаємопізнання:

Мета: Встановлення зв'язку між учасниками, створення сприятливого клімату для навчання, підтримка взаєморозуміння.

Аналіз: На цьому етапі формується спільна атмосфера, що сприяє відкритому спілкуванню, розвитку взаємного довір'я.

2. Індивідуальні вправи:

Мета: Акцент на особистісному розвитку кожного учасника, підвищення самосвідомості, розкриття власних потенцій та ресурсів.

Аналіз: Цей етап дозволяє кожному учаснику сконцентруватися на власних потребах і розвитку, що сприяє більш глибокому розумінню себе.

3. Вправи в парах:

Мета: Розвиток навичок міжособистісної взаємодії, спільна робота, вчення слухання та вираження власних думок.

Аналіз: В парах відбувається обмін думками та досвідом, що сприяє формуванню навичок комунікації.

4. Вправи в малих групах:

Мета: Робота в команді, розвиток навичок колективної взаємодії, спільне розв'язання завдань.

Аналіз: На цьому етапі учасники вивчають, як працювати в групі, розвивають комунікативні та співпрацьові навички.

5. Вправи всією групою:

Мета: Загальне узагальнення знань, вмінь та навичок, робота на рівні всієї групи.

Аналіз: Цей етап дозволяє впроваджувати отримані знання та вміння в різноманітних ситуаціях, стимулює колективний розвиток.

Узагальнюючи, кожен етап відіграв важливу роль у процесі тренінгу, сприяючи розвитку як індивідуальних, так і групових навичок учасників.

Кожний етап певного заходу теж мав свою структуру (програму див. у Додатку А):

1. Вступ, розминка:

Мета: Залучення учасників, створення позитивного настрою, встановлення контакту між тренером та учасниками.

Аналіз: Важливий етап для виведення учасників з рутини, активізації їхнього інтересу та готовності до сприйняття інформації.

2. Розподіл на групи:

Мета: Формування колективної робочої атмосфери, розвиток комунікативних вмінь.

Аналіз: Випадкове формування пар дозволяє людям з різними думками, досвідом та навичками працювати разом.

3. Інструктаж щодо основного завдання:

Мета: Надання учасникам чітких інструкцій та роз'яснень щодо того, що очікується від них на наступному етапі.

Аналіз: Цей етап визначає напрямок роботи учасників та допомагає уникнути непорозумінь.

4. Виконання основного завдання:

Мета: Практична реалізація отриманих інструкцій, спільна робота над завданням.

Аналіз: На цьому етапі учасники застосовують та узагальнюють знання, спільно розв'язуючи завдання.

5. Оцінка виконання основного завдання:

Мета: Аналіз результатів роботи груп, виявлення сильних та слабких сторін, оцінка відповідності до поставлених цілей.

Аналіз: Дозволяє оцінити ефективність роботи груп та підготувати матеріал для подальших обговорень.

6. Підбиття підсумків, рефлексія:

Мета: Закріплення отриманих знань, обговорення результатів, рефлексія над власними діями та досвідом.

Аналіз: Цей етап допомагає усвідомити важливі висновки та врахувати їх у подальших ситуаціях.

7. Завершення:

Мета: Підсумок тренінгу, закріплення ключових ідей, надання подяки учасникам та закріплення результатів.

Аналіз: Завершальний етап допомагає сформулювати обчий враження від тренінгу та підготувати учасників до завершення заходу.

Ці етапи створюють логічну та ефективну структуру тренінгу, сприяючи не лише засвоєнню інформації, але й практичному використанню отриманих знань у різних ситуаціях.

Метод збору інформації – моніторинг, інтерв'ю, аналіз інформації та рекомендації щодо вдосконаленні подальшої діяльності.

У тренінгу взяли участь учні як державних, так і приватних закладів освіти. Заняття були організовані в групах.

З державного закладу освіти було сформовано 2 групи по 20 учнів. З них 9 дівчат та 11 хлопців.

З приватного закладу освіти було 3 групи з 51 учасником. З них 21 дівчина та 30 хлопців (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розподіл груп, які брали участь у тренінгу

Розподіл груп, які брали участь у тренінгу		Кількість учнів	Дівчата	Хлопці
Учні державного закладу освіти	1. група	10	3	7
	2. група	10	6	4
Учні приватного закладу освіти	3. група	14	8	6
	4. група	17	6	11
	5. група	20	7	13
Усього		71	30	41

Із загальної кількості 57,74% учасників належать до соціально вразливої групи (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Соціальний паспорт учасників

Соціальний паспорт учасників	
Ромського походження	3
Сирота, напівсирота	4
Дитина з багатодіної сім'ї	22
Дитина з розлученої сім'ї	3
Соціальна сирота (батьки або одиз батьків з причини роботи перебуває за кордоном)	9
Дитина інвалід	0
Усього	41

Діагностичне дослідження було здійснене для того, щоб отримати інформацію про якість інтерактивних технологій і складалось з чотирьох етапів: моніторинг, інтерв'ю, аналіз інформації та рекомендації щодо вдосконаленні подальшої діяльності, відповідно до отриманих результатів інтерв'ю (див. рис. 3.1).

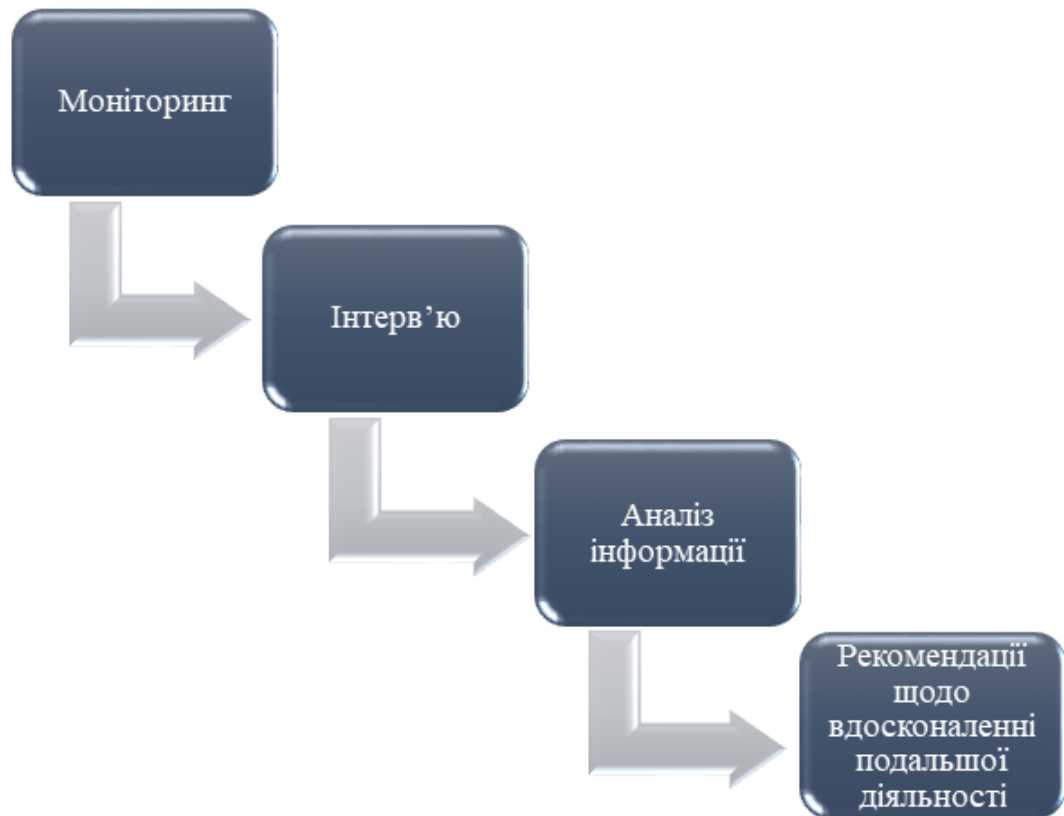

Рис. 3.1. Етапи діагностичного дослідження щодо якості інтерактивних технологій у профілактичній роботі з підлітками, які опинилися у складних життєвих обставинах

Моніторинг – спостереження здійснюється тренерами під час тренінгу. Якщо сім'я не функціонує належним чином, тобто створює несприятливі умови для розвитку дитини, існують ознаки того, що це відбувається – ми можемо виявити це шляхом спостереження. Ознаки, які можуть нас зацікавити: високий рівень тривожності; різкі перепади настрою – апатія/збудження; депресія/агресія; конфліктна поведінка; низька або погіршена шкільна успішність; невідповідна віку поведінка, поведінкове відставання; низький моральний дух; пасивність; егоїзм; і.т.д.

Тобто, ми бачимо якісь ознаки під час тренінгу, тому що воно виконується перед тренерами або озвучується при рефлексії, тобто є взаємодія, ми можемо використовувати це для того, щоб дослідити, чи є можливий фактор ризику на задньому плані. Якщо так, ми можемо додати інші корекційні методи/можливості до тренінгу.

Ефективність тренінгу оцінювалася за тим, наскільки вищезгадані ознаки починають зменшуватися під час тренінгу.

Інтерв'ю. Інтерв'ю з викладачами дало нам можливість побачити якість процесу тренінгу та його елементів через їхні спостереження. Адже саме класні керівники регулярно зустрічаються з учнями в будні дні. Вони бачать їхню поведінку та механізми вирішення певних завдань чи ситуацій (див. Додаток Б).

3.2. Результати моніторингу та інтерв'ю

Результати моніторингу, проведений тренером, включати в себе оцінку різних аспектів тренінгового процесу.

Ефективне введення та мотивація:

З високою ефективністю було проведено вступну частину, яка вдало викликала інтерес та зацікавленість учасників. Учасники проявили активність та позитивну реакцію, що свідчить про успішне залучення аудиторії.

Якісний інструктаж та організація завдань:

Інструкції до основних завдань були чіткими та докладними, дозволяючи учасникам зрозуміти їхнє завдання. Використання різноманітних форматів завдань (індивідуальні, групові, парні) сприяло розвитку різноманітних навичок.

Деякі учасники відзначили певні труднощі під час виконання конкретних практичних вправ.

Активна участь та комунікація учасників:

Учасники взяли активну участь у всіх етапах тренінгу, проявляючи

великий інтерес та ентузіазм. Комунікація в групах та під час обговорень була відкритою та ефективною.

Можливо, розглянути можливості для ще більшої взаємодії між учасниками, зокрема шляхом додаткових обговорень та обміну досвідом.

Використання матеріалів та технічних засобів:

Тренер ефективно використовував візуальні та аудіо-матеріали, що сприяло легкому засвоєнню інформації. Технічні засоби були належно підготовлені та працювали без перебоїв.

Глибина рефлексії та активність на етапі завершення:

Це була найскладніша частина. Під час зворотного зв'язку учасники не могли сформулювати свої почуття і дати зворотний зв'язок іншим або тренеру. Завершальний етап був активним та допоміг закріпити отримані знання. Учасники були відкриті для обговорення. Однак потрібно було більше часу, виділити на зрозуміння і автоматизування структури рефлексії.

Підсумовуючи відповіді інтерв'ю, можна визначити, що тренінг суттєво вплинув на класний колектив і особистісний розвиток учнів. Оцінки згуртованості класу підвищилися, що виявляється в більш активній взаємодії, підтримці та взаєморозумінні. Учні стали більше усвідомлювати свої переконання та емоції, розвивають емпатію та виявляють власні сильні сторони.

Учні ефективно використовують навички співпраці та асертивності, що виявляється в продуктивній груповій роботі та конструктивному спілкуванні. Соціальні навички, такі як ефективне спілкування та вміння будувати позитивні відносини, зміцнені.

Рекомендації включають подальший розвиток програм для підтримки згуртованості та особистісного росту, а також регулярне оновлення підходів для досягнення сталого позитивного впливу.

3.3. Рекомендації щодо вдосконалення подальшої діяльності, відповідно до отриманих результатів інтерв'ю

Незважаючи на значні позитивні зміни, можливі деякі аспекти, які можна удосконалити для майбутніх тренінгів та підтримки досягнутих результатів:

Моніторинг та оцінка. Рекомендується впровадження системи постійного моніторингу з метою систематичної оцінки тривалості та стабільності позитивних змін, що виникають у навчальному середовищі. Здійснюючи регулярне опитування учнів та вчителів, можна ефективно відстежувати динаміку подій та вчасно виявляти потреби, які потребують уваги та коригувань. Цей підхід дозволяє забезпечити двосторонній обмін інформацією між учасниками освітнього процесу та керівництвом, що сприяє покращенню загальної якості освіти. Відслідковуючи результати моніторингу, можна приймати обґрунтовані рішення та впроваджувати інновації з метою подальшого підвищення ефективності освітнього процесу.

Індивідуалізація Підходу. Індивідуалізація підходу до учнів є важливим елементом успішного процесу. Перш за все, слід ретельно розглянути можливість адаптації підходу до кожного учня, враховуючи його унікальні індивідуальні потреби та рівень готовності до змін. Диференційовані підходи до тренінгу можуть включати в себе індивідуальні завдання, особливий підбір матеріалів чи підтримку від тренера та вчителя залежно від особистих характеристик учасників.

Враховуючи індивідуальність кожного учасника, можна створити умови для максимального розвитку його потенціалу. Застосування індивідуалізованого підходу може також включати в себе моніторинг і оцінку рівня успішності кожного учня, щоб забезпечити адекватну реакцію на його потреби.

Диференціація дозволяє не лише уникати стандартизації у проведенні програми, але й сприяє більш ефективному впровадженню отриманих навичок у реальний життєвий контекст. Цей підхід сприяє глибшому засвоєнню

навичків та розвитку індивідуальних компетенцій.

Залучення батьківської спільноти. Оскільки цей тренінг був організований у шкільному середовищі, відгуки та пропозиції стосуються, головним чином, роботи між школою, батьками та тренером.

Залучення батьківської громади до процесу є ключовим елементом у створенні позитивного та сприятливого навчального середовища. Щоб досягти цього, необхідно вдосконалити спосіб взаємодії шкіл/програм/тренерів з батьками. Регулярні зустрічі, семінари або інші форми співпраці можуть бути дуже ефективним методом. Вони дозволяють батькам отримувати інформацію про програму, ініціативи та стратегії розвитку. Вони також дають можливість батькам відкрито обговорювати питання, що їх турбують, і разом знаходити рішення.

Залучення батьківської громади може мати позитивний вплив на навчальну спільноту, сприяючи взаєморозумінню та взаємодії між різними частинами освітнього процесу. Батьківська підтримка може допомогти підтримувати прогрес, стимулювати інтерес учнів до навчання та сприяти підвищенню якості освіти в цілому. Такий партнерський підхід призводить до більш збалансованого та інтегрованого підходу до позитивного розвитку психічного здоров'я та соціальних навичок молоді.

Розширення тематики. Розширення сфери тренінгу відкриває значні можливості для збагачення освітнього досвіду учнів та покращення їхніх навичок у різних сферах життя. Рекомендується включити до програми аспекти психологічного здоров'я, розвитку лідерських якостей та креативного мислення.

Впровадження елементів психологічного здоров'я дозволить учням краще розуміти свої емоції, розвивати навички саморегуляції та взаємодії з іншими людьми. Це важливо для їхнього загального благополуччя та соціального успіху. Програма також включає та має ще детальніше включати розвиток лідерських навичок, що допомагає учням розвивати вміння брати на себе

відповідальність, співпрацювати та керувати командами. Це особливо важливо в сучасному світі, де вміння працювати в команді та проявляти ініціативу є надзвичайно важливим.

Додавання до розвитку креативного мислення допоможе розвинути творчий підхід до вирішення проблем, що є ключовим елементом у подоланні викликів у сучасному світі. Вивчення цих аспектів не тільки доповнює академічні знання, а й дає можливість студентам розвинути комплексний набір навичок, які стають додатковим ресурсом у непередбачуваних ситуаціях і сприяють успіху та адаптації в різних сферах життя.

Довгострокова система підтримки. Створення довгострокової системи підтримки є важливим кроком у забезпеченні сталості та розвитку навчального, розвивального процесу. Ця система має бути гнучкою та адаптивною до змін, спрямованих на підвищення якості та ефективності навчання.

Регулярне оновлення навчальних програм є ключовим елементом довгострокової системи підтримки. Сучасний світ швидко змінюється, і важливо, щоб навчальні, розвивальні програми були актуальними та відповідали сучасним вимогам. Регулярне оновлення дозволяє інтегрувати нові методики та знання і гарантує, що слухачі мають доступ до найсучасніших джерел інформації.

Іншим важливим елементом схеми підтримки є надання додаткових ресурсів для учасників. Це можуть бути електронні навчальні матеріали, онлайн-курси, бібліотеки ресурсів та інші інструменти, які допоможуть учням поглибити свої знання та розвинути навички поза навчанням.

Підтримка викладачів також має важливе значення. Надання вчителям та іншим фахівцям необхідних ресурсів, можливостей для участі у професійному розвитку та обміну досвідом є важливими елементами забезпечення високої якості освітнього процесу в довгостроковій перспективі. Така підтримка сприяє сталому та безперервному розвитку закладу.

Для вчителів участь у таких тренінгах може бути надзвичайно корисною

та стимулюючою. Двоє вчителів зазначили, що вважають це корисною можливістю для розвитку своєї професійної кар'єри та вдосконалення навичок викладання. Участь у тренінгах не лише покращує їхні професійні навички, але й відкриває нові можливості для розвитку особистих та міжособистісних навичок у взаємодії з учнями.

Тренінги для вчителів можуть стати ключовим кроком у педагогічному розвитку, даючи змогу вчителям оновити свої методи та стратегії викладання. Це особливо важливо в сучасному освітньому середовищі, де вимоги та технології швидко змінюються. Вчителі отримують можливість ознайомитися з новими підходами до роботи з учнями, що не лише підвищує їхні професійні компетенції, а й покращує загальну атмосферу в класі.

Участь у тренінгах також допомагає вчителям налагодити позитивну взаємодію з кожним учнем. Знання та навички, які вони набувають, дозволяють їм створювати більш інклюзивне та стимулююче навчальне середовище, сприяючи особистісному розвитку кожного учня. Таке навчання стане не лише ефективним засобом розвитку педагогічних навичок, але й ключовим фактором у створенні педагогічного середовища, що сприяє розвитку всіх аспектів особистості учня.

ВИСНОВКИ

Дослідження «Діагностика якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків» є актуальним і важливим у контексті сучасного суспільства, де підлітки стикаються з різноманітними викликами та стресами. Метою дослідження є вивчення та оцінка інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків та розробці рекомендацій щодо їх покращення з урахуванням досягнень сучасної науки та практики.

Загальний висновок полягає в тому, що тренінг був успішним і мав позитивний вплив на учасників. Результати подальшого спостереження, включаючи оцінку різних аспектів процесу, дозволяють зробити кілька ключових висновків.

По-перше, вступна частина тренінгу виявилася дуже ефективною. Вона успішно привернула увагу та зацікавила учасників, які були активними та позитивно реагували на завдання. Це свідчить про успішне залучення аудиторії та високу ефективність вступу і мотивації.

По-друге, тренінг та організація вправ також отримали позитивну оцінку. Чіткі та детальні інструкції дозволили учасникам зрозуміти свої завдання, а різні формати завдань сприяли розвитку різних навичок. Навіть ті учасники, які повідомляли про труднощі з виконанням практичних завдань, могли бути використані як джерело інформації для подальшого вдосконалення методології тренінгу.

По-третє, активна участь та ефективна комунікація учасників були ще одним позитивним аспектом тренінгу. Учасники проявили велику зацікавленість та ентузіазм і брали активну участь у всіх етапах тренінгу. Було виявлено, що спілкування в групах і під час дискусій було відкритим і ефективним, хоча можна було б розглянути можливість ще більшої взаємодії між учасниками.

Важливо зазначити, що найскладнішою для учасників була глибинна

рефлексія. Їм було важко сформулювати свої почуття під час зворотного зв'язку та поділитися своїми думками з іншими учасниками або тренером. Це може свідчити про те, що на цьому етапі необхідна подальша підтримка та організація для покращення якості рефлексії учасників.

Підсумовуючи, можна сказати, що тренінг був ефективним і добре організованим, мав позитивний вплив на учасників і забезпечив позитивні відгуки щодо різних аспектів тренінгу.

Дослідження підтверджує, що інтерактивні технології можуть бути ефективним інструментом профілактики складних життєвих ситуацій. Вони надають доступ до ресурсів, сприяють розвитку навичок критичного мислення та допомагають підліткам знаходити конструктивні шляхи вирішення проблем.

Підсумовуючи результати інтерв'ю, можна зробити висновок, що інтерактивні технології у профілактиці складних життєвих обставин підлітків має значний позитивний вплив на класний колектив і на особистісний розвиток учнів. Підвищення показника згуртованості класу знайшло своє відображення у більш активній взаємодії, підтримці та взаєморозумінні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді. Київ : Центр навч. літератури, 2005. 172 с.
2. Бех В. Л. Цілісність соціальної роботи: методологічні, теоретичні та праксеологічні аспекти. *Соціальна робота в Україні на початку XXI століття : проблеми теорії і практики* : матеріали доп. на Міжнар. наук.-практ. конф. 29-31 жовтня 2002 р. Київ, 2002. С. 29-47.
3. Бойко А. М. Соціальна робота з клієнтами із залежністю від алкоголю та наркотиків : метод. рек. з навч. курсу для магістеріуму / Школа соціальної роботи Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія»; кафедра соц. роботи Ужгородського держ. ун-ту. Київ; Ужгород, 2000. 76 с.
4. Бордіян Я. І. Роль фахівців соціальної роботи в реалізації державної соціальної політики: проблеми та перспективи. *SOCIOПРОСТІР : міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2016. № 5. С. 62-68. URL : <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/5331> (дата звернення 10.07.2023).
5. Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки : метод. посіб. для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками / за ред. Т.В.Журавель; авт. кол. : Т. В. Журавель, Т. Л. Лях, О. М. Нікітіна. Київ, 2010. 168 с.
6. Головатий М. Ф., Лукашевич М. П. Управлінські аспекти соціальної роботи : курс лекцій. Київ : МАУП, 2004. 368 с.
7. Горемікина Ю. В. Україна на шляху до Європейського союзу : інновації у сфері соціальних послуг. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 5. С. 101-104.
8. Горішна Н. Професійна компетентність соціального працівника як складова його фахової підготовки. *Науковий вісник Ужгородського*

університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2009. № 16-17. С. 114-117.

9. Горішна Н. Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи та підготовки соціальних працівників. *Social Work and Education*. 2014. Vol. 4. No. 2. P. 8-22.

10. Горпинич О. В. Соціальна робота в Україні : стан та перспективи розвитку. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління* : зб. наук. пр. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. № I (23). С. 67-74.

11. Горпинич О. В. Соціальна робота як фактор формування громадянського суспільства: дис. канд. філос. наук : 09.00.03 / Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 2005. 197 с.

12. Громада як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями: метод. матеріали для тренера / авт.-упор. : О. В. Безпалько, Т. П. Авельцева, О. М. Петрик, Г. О.Притиск; за заг. ред. І. Д.Зверєвої. Київ : Науковий світ, 2004. 69 с.

13. Гудяк Н. Організація соціальної роботи в Швеції. *Social Work and Education*. 2014. № 1. С. 20-29.

14. Дащаківська О. Ю., Стельмах С. С., Максименко К. М. Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 2. *Ведення випадку та міжвідомча взаємодія : посібник*. Київ : ДК № 4730, 2021. 72 с.

15. Дударьов В. В. Професійна компетентність соціальних працівників : методи управління. *Грані*. 2015. № 4. С. 27-32.

16. Жуков В. Соціальна політика : світові тенденції та моделі, застосування в Україні. *Соціальна політика та менеджмент у соціальній роботі* / за заг. ред. І. Зверєвої та Г. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2001. С. 8-23.

17. Капська А. Й. Соціальна робота : деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю : навч. посіб. Київ : УДЦССМ, 2001. 219 с.

18. Кравченко Р., Кабаченко Н., Васильченко О. Розвиток недержавних організацій соціальної сфери. *Соціальна робота в Україні : перші кроки*. Київ :

Академія. 2008. С. 130-144.

19. Кривоконь Н. І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні : навч. посіб. Чернігів : Чернігівський державний технологічний університет, 2012. 320 с.

20. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. Київ : МАУП, 2003. 168 с.

21. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія. Загальний курс: підручник. Київ : Каравела, 2004. 456 с.

22. Лук'янова Н. Соціальна робота в Україні : концептуальні засади і трансформація в сучасних умовах. *Політичний менеджмент*. 2009. № 9. С.150-156.

23. Оцінка існуючих моделей та практик соціальної роботи та соціальних послуг на рівні громади. URL : <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1512630861.pdf> (дата звернення: 12.06.2023).

24. Поліщук В. А. Взаємозв'язок процесів становлення і розвитку соціальної роботи і соціальної освіти в Україні. URL : http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/4/visnuk_26.pdf (дата звернення: 12.08.2023).

25. Попович Г. М. Умови інституціалізації соціальної роботи в Україні : автореф. на здобуття наук. ст. канд. соціол. наук зі спец. 22.00.03 : соціальні структури та соціальні відносини. Київ, 2004. 20 с.

26. Попович Г. М. Соціальна робота в Україні і за рубежом : навч.-метод. посіб. Ужгород. держ. ун-т. Ужгород : МПП «Гражда», 2000. 134 с.

27. Посібник із визначення потреб населення об'єднаної територіальної громади у соціальних послугах : практичні рекомендації. Київ, 2019. 72 с.

28. Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг : Наказ Міністерства соціальної політики України від 27.12.2013 №904. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0904739-13#Text> (дата звернення: 26.06.2023).

29. Про затвердження професійного стандарту «Фахівець із соціальної

роботи»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20 червня 2020 року № 1179. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/ME200567> (дата звернення 10.07.2023).

30. Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства соціальної політики України на 2020 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2021–2022 роки) : Наказ Міністерства соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua/documents/5641.html?PrintVersion> (дата звернення 12.10.2023 р.).

31. Рудинеско Е. Розладнана сім'я / пер. з франц. Є. Марічев. Київ : Смолоскип, 2004. 232 с.

32. Семигіна Т. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 2. С. 11-27.

33. Сімейні групові наради як метод розв'язання конфліктних ситуацій : метод. реком. для тренера / упоряд. : Т. П. Авельцева, Н. В. Зимовець, О.А.Калібаба, В. П. Лютий; за заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ : Наук. світ. 2003. 86 с.

34. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / за ред. А. Й. Капської. Київ : Центр навч. літератури, 2000. 264 с.

35. Соціальна робота / соціальна педагогіка : понятійно-термінол. слов. / за заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ : Етносфера, 2004. 85 с.

36. Соціальна робота : навч. посіб. Книга 1 : Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть. Київ : ДЦССМ, 2001. 344 с.

37. Соціальна робота : навч. посіб. Книга 2. ДЦССМ, 2001. 440 с.

38. Соціальна робота в Україні / за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 255 с.

39. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / ред. кол. І. Д. Зверєва, О. В. Безпалько, О. І. Янкович, З. П. Бондаренко, Т. Л. Лях; Луган. держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка; Християн. дит. фонд. Київ : Наук. світ, 2003. 234 с.

40. Соціальна робота в Україні : основні напрями, проблеми та

перспективи розвитку : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 28 квітня 2016 року / Пірог Л. А., Чернобривець О. В.; Грицай О.І. Дніпропетровськ, 2016. 154 с.

41. Соціальна робота в Україні : перші кроки / ред. В. Полтавець ; Школа соціальної роботи Національного ун-ту «Києво-Могилянська академія». Київ : Вид. дім «KM Academia», 2000. 236 с.

42. Соціальна робота в Україні на початку ХХІ століття : проблеми теорії і практики : матеріали доп. на Міжнар. наук.-практ. конф. 29-31 жовтня 2002 р. Ч. І. Київ, 2002. 274 с.

43. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / ред. З. П. Кияниця, Ж. .В. Петрочко. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

44. Соціальна робота з молоддю в Україні : збірник інформ.-метод. матеріалів / ред. Л. Ф. Бурлачук ; Укр. держ. центр соц. служб для молоді. Київ : Столиця, 2007. 152 с.

45. Соціальна робота : У 4 кн. Кн. 4 : Київ : ДЦССС, 2002. 124 с.

46. Соціальна робота :Ч.1 : Основи соціальної роботи / за ред. Т. Семигіної та І. Григи. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 178с.

47. Соціальна робота : Ч. 2 : Теорії та методи соціальної роботи. / за ред. Т. Семигіної та І. Григи. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 224 с.

48. Соціальна робота : Ч. 3: Робота з конкретними групами клієнтів. / за ред. Т. Семигіної та І. Григи. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 166 с.

49. Соціальні служби – родині : Розвиток нових підходів в Україні / за ред. І. М. Григи, Т. В. Семигіної. Київ, 2002. 128 с.

50. Соціально-економічні проблеми дитинства в сучасному українському селі / авт. кол. : Л. С. Волинець, А. Г. Зінченко, І. Б. Іванова та ін. Київ : Академпрес, 2008. 136 с.

51. Соціологія / за ред. В. Г. Городяненка. Київ : Вид. центр «Академія»,

2002. 559 с.

52. Суховий Д. І. Державні соціальні гарантії : основні етапи еволюції. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. № 2. С. 185-188.

53. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / за ред. А. Й. Капської. Київ : УДЦССМ, 2001. 140 с.

54. Технології соціальної роботи : навч. посіб. для студентів ВНЗ / ред. кол.-в. О. А. Агарков, Д. Ю. Арабаджиєв, В. В. Кузьмін, І. В. Мещан, В. М. Попович. Запоріжжя : Мотор Січ, 2015. 486 с. URL : https://pidru4niki.com/73035/sotsiologiya/kriteriyi_efektivnosti_sotsialnoyi_roboti (дата звернення : 26.06.2023).

55. Технології соціально-педагогічної роботи / за заг. ред. А. Й. Капської. Київ : УДЦССМ, 2000. 372с.

56. Тищенко О. В. Сутність соціальної роботи як складової соціального забезпечення. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право : наук. 2'пр. Нац. авіац. ун-ту*. Київ, 2013. № 3 (28). с. 97-101.

57. Топ-10 пріоритетів роботи для розвитку соціальних послуг у громадах. URL : <https://decentralization.gov.ua/news/12555> (дата звернення : 19.09.2023).

58. Трубавіна І. М., Куратченко І. Є. Сприяння соціальній роботі в умовах гуманітарної кризи : методичні рекомендації. Харків; Бердянськ : Видавець ТОВ «Планета-Прінт», 2017. 32 с.

59. Туленков М. В., Яковенко Ю. І. Анкетування. *Велика українська енциклопедія*. URL : <https://vue.gov.ua/Анкетування> (дата звернення: 12.06.2023).

60. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посіб. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.

61. Череп А. В., Стрілець Є. М. Ефективність як економічна категорія. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727> (дата звернення: 26.06.2023).

62. Barrera M. Directions for expanding the prevention of depression in children and adolescents. *American Journal of Preventive Medicine*. 2006. Vol. 31. S.182–183.

63. Clarke G, Hawkins W, Murphy M, et al. Targeted prevention of unipolar depressive disorder in an at-risk sample of high school adolescents: a randomized trial of a group cognitive intervention. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2015. Vol. 34. S. 312–321.

64. Hellström Lisa, Beckman Linda. Life Challenges and Barriers to Help Seeking : Adolescents' and Young Adults' Voices of Mental Health. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021, Dec. 18(24). URL : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8700979/> (дата звернення: 26.09.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Опис тренінгових занять

Етап заняття	Опис заняття	Тривалість
Заняття 1		
1. Вступ, розминка	Вітальні слова. Організаційні питання. Вступні питання: як пройшов ваш тиждень? Чи сталося щось варте уваги? <i>Мексиканський дощ:</i> - для створення настрою Інструкція: станьте в тісне коло і завжди робіть те, що робить людина зліва від вас. Ведучий починає і змінює рух після того, як всі виконають попередній рух. Порядок виконання рухів наступний: - Потріть дві долоні одна об одну спочатку повільно, потім енергійніше. - Клацніть пальцями. - Барабанити по стегнах обома руками. - Так само, як барабанити по стегнах, барабанити обома ногами. - Повторити рухи у зворотному порядку (спочатку барабанити тільки ногами, клацати пальцями, потім потерти долоні одна об одну)! - дощ перестав, сонечко вийшло!	10 хв.
2. Розподіл на групи	-	5 хв.
3. Інструктаж щодо основного завдання	<i>Малювання логотипу</i> На основі наданого шаблону кожен студент повинен намалювати свій власний герб (15-20 хвилин). Коли всі будуть готові, покладіть герб на свої стільці і ходіть по колу, дивлячись на герби інших людей. Після перегляду, у довільному порядку, презентуйте, що представляють виконані роботи. Пройдіться по кімнаті. Коли музика зупиниться, станьте поруч з найближчою до вас людиною і покажіть свій герб. Коли музика почнеться знову, пройдіть вперед і знайдіть іншу людину. Зберіть завершені герби і вивісьте їх пізніше на великій спільній стіні.	5 хв.
4. Виконання основного завдання		30-35 хв.
5. Оцінка виконання основного завдання	У процесі роботи ми будемо працювати з групою над відповідями на наступні запитання: Як ви загалом почувалися під час вправи? Чому? Що вас мотивувало? Що ви відчували, коли... (тренер називає подію) Які моменти були для вас найкращими/найгіршими? Що сталося, коли...? (тренер називає подію) Що робила ваша група, коли...? (тренер називає подію) Чи сталося щось, що вас здивувало?	15 хв.
6. Підбиття підсумків, рефлексія	Чи можете ви навести приклад з життя, схожий на цю ситуацію? Чого ви навчилися?	15 хв.
7. Завершення	Організаційні моменти. Подяка і прощання. Прощання зі словами заохочення та мотивації.	5 хв.

Продовження Додатку А

Етап заняття	Опис заняття	Тривалість
Заняття 2		
1. Вступ, розминка	Вітальні слова. Організаційні питання. Вступні питання: як пройшов ваш тиждень? Чи сталося щось варте уваги? <i>Люблю, не люблю</i> Мені подобається, мені не подобається Опис гри: гравці сідають у коло. Кожен гравець пише список з п'яти речей, які йому подобаються і п'яти речей, які йому не подобаються. Це може бути що завгодно: предмети, атрибути, події і т.д. Закінчивши, вони складають папірці і віддають їх керівнику групи. Лідер групи зачитує списки, а гравці повинні вгадати, хто написав кожен папірець.	10 хв.
2. Розподіл на групи	Випадкове формування груп за допомогою карток.	5 хв.
3. Інструктаж щодо основного завдання	<i>10 золотих правил співпраці</i> З новою групою дуже корисно з'ясувати на початку співпраці умови, за яких ви зможете ефективно працювати разом. Розділіть клас на малі групи. Попросіть дітей сформулювати 10 правил, які необхідні для ефективної спільної роботи і гарної атмосфери в класі. Приблизно через 15 хвилин групи діляться своїми 10 правилами.	5 хв.
4. Виконання основного завдання	Після того, як все буде сказано, ми разом обговоримо, які з 10 правил ми виберемо на наступний рік/період для групи/класу. Спільно прийняті правила можна також вивісити на стіні класу, а учня, який добре пише, попросити підготувати їх до наступного уроку, щоб не забути про них.	30-35 хв.
5. Оцінка виконання основного завдання	У процесі роботи ми будемо працювати з групою над відповідями на наступні запитання: Як ви загалом почувалися під час вправи? Чому? Що вас мотивувало? Що ви відчували, коли... (тренер називає подію) Які моменти були для вас найкращими/найгіршими? Що сталося, коли...? (тренер називає подію) Що робила ваша група, коли...? (тренер називає подію)	15 хв.
6. Підбиття підсумків, рефлексія	Чи сталося щось, що вас здивувало? Чи можете ви навести приклад з життя, схожий на цю ситуацію? Чого ви навчилися?	15 хв.
7. Завершення	Організаційні моменти. Подяка і прощання. Прощання зі словами заохочення та мотивації.	5 хв.

Продовження Додатку А

Етап заняття	Опис заняття	Тривалість
Заняття 3		
1. Вступ, розминка	Вітальні слова. Організаційні питання. Вступні питання: як пройшов ваш тиждень? Чи сталося щось варте уваги? <i>Ім'я - повітряні кульки</i> Ми підкидаємо в повітря повітряну кульку і називаємо чиесь ім'я. Той, хто почув ім'я, повинен штовхнути кульку, щоб вона піднялася знову, перш ніж впаде на землю, і він вимовляє нове ім'я. Ви можете використовувати більше однієї кульки - це прискорює гру, і плутанину!	10 хв.
2. Розподіл на групи	Випадкове формування груп за допомогою карток.	5 хв.
3. Інструктаж щодо основного завдання	<i>Найвища вежа.</i> Використовуючи надані матеріали (газетний папір, папір формату А4, олівець, скотч), сплануйте та побудуйте найвищу вежу, яка зможе простояти самостійно принаймні 5 секунд після закінчення часу.	5 хв.
4. Виконання основного завдання		30-35 хв.
5. Оцінка виконання основного завдання	У процесі роботи ми будемо працювати з групою над відповідями на наступні запитання: Як ви загалом почувалися під час вправи? Чому? Що вас мотивувало? Що ви відчували, коли... (тренер називає подію) Які моменти були для вас найкращими/найгіршими? Що сталося, коли...? (тренер називає подію) Що робила ваша група, коли...? (тренер називає подію)	15 хв.
6. Підбиття підсумків, рефлексія	Чи сталося щось, що вас здивувало? Чи можете ви навести приклад з життя, схожий на цю ситуацію? Чого ви навчилися?	15
7. Завершення	Організаційні моменти. Подяка і прощання. Прощання зі словами заохочення та мотивації.	5 хв.

Продовження Додатку А

Етап заняття	Опис заняття	Тривалість
Заняття 4		
1. Вступ, розминка	Вітальні слова. Організаційні питання. Вступні питання: як пройшов ваш тиждень? Чи сталося щось варте уваги? «Я несу листа тому, хто...» Стільці стоять у колі, одна людина без стільця стоїть у центрі кола. Гра починається з того, що людина, яка стоїть, починає речення «Я приніс листа тому, хто...» і закінчує його твердженням (якістю, звичкою, думкою тощо), яке стосується її самої та принаймні ще однієї людини в колі. Людина, для якої це твердження є правдою, має встати і сісти на інший стілець, тоді як людина в середині намагається сісти на одне з місць, що залишилися. Той, хто залишився без місця, стає в коло і робить ще одне твердження.	10 хв.
2. Розподіл на групи	<i>Знайти того, хто...</i> 1. кожен повинен знайти пару, який має 3 спільні речі. Такі пари залишаються разом. 2. пари знаходять пару, з якою вони мають одну спільну рису. 3. групи з чотирьох осіб знаходять іншу групу з чотирьох осіб, а потім знаходять 2 спільні риси. (Кожен отримує ручку і аркуш паперу. Знайдіть одну спільну рису з іншими членами групи. Ця спільна риса не повинна бути звичайною, вона має бути очевидною для всіх, наприклад, ми живемо в одному муніципалітеті, працюємо в одній установі і т.д)	5 хв.
3. Інструктаж щодо основного завдання	Скатертину Група стоїть на скатертині і намагається перевернути її так, щоб ніхто не зійшов. Якщо хтось зійшов, гра починається спочатку.	5 хв.
4. Виконання основного завдання		30-35 хв.
5. Оцінка виконання основного завдання	У процесі роботи ми будемо працювати з групою над відповідями на наступні запитання: Як ви загалом почувалися під час вправи? Чому? Що вас мотивувало? Що ви відчували, коли... (тренер називає подію) Які моменти були для вас найкращими/найгіршими? Що сталося, коли...? (тренер називає подію) Що робила ваша група, коли...? (тренер називає подію) Чи сталося щось, що вас здивувало?	15 хв.
6. Підбиття підсумків, рефлексія	Чи можете ви навести приклад з життя, схожий на цю ситуацію? Чого ви навчилися?	15 хв.
7. Завершення	Організаційні моменти. Подяка і прощання. Прощання зі словами заохочення та мотивації.	5 хв.

Продовження Додатку А

Етап заняття	Опис заняття	Тривалість
Заняття 5		
1. Вступ, розминка	Вітальні слова. Організаційні питання. Вступні питання: як пройшов ваш тиждень? Чи сталося щось варте уваги? <i>Передавайте м'яч по колу.</i> Наскільки мобільна команда? Завдання просте, передавайте м'яч по колу за годинниковою стрілкою. Скільки часу це займе? Складність: + м'яч, інший предмет.	10 хв.
2. Розподіл на групи	Випадкове формування груп за допомогою карток.	5 хв.
3. Інструктаж щодо основного завдання	<i>Розривання</i> Група ділиться на невеликі групи по 4-5 осіб. Кожній групі роздають по 2 різнокольорові картки. Завдання: за 1 хвилину розірвати картки на якомога більшу кількість шматочків. Після цього презентуйте справжнє завдання: намалювати спільний портрет членів малої групи на основі спільних характеристик/ цінностей. Наклейте фліпчарт на папір з клеєм, використовуючи цілі розірвані кольорові аркуші. Відірвані аркуші вже будуть у малих групах, але папір для фліпчарту і 1 наклейку з клеєм роздадуть тільки після 5 хвилин обговорення, щоб учасники могли витратити цей час на пошук спільних цінностей/ характеристик. На створення спільної картини відводиться 10-15 хвилин. Закінчені малюнки мають бути представлені малими групами і вивішені в класі.	5 хв.
4. Виконання основного завдання		30-35 хв.
5. Оцінка виконання основного завдання	У процесі роботи ми будемо працювати з групою над відповідями на наступні запитання: Як ви загалом почувалися під час вправи? Чому? Що вас мотивувало? Що ви відчували, коли... (тренер називає подію) Які моменти були для вас найкращими/найгіршими? Що сталося, коли...? (тренер називає подію) Що робила ваша група, коли...? (тренер називає подію)	15 хв.
6. Підбиття підсумків, рефлексія	Що сталося щось, що вас здивувало? Чи можете ви навести приклад з життя, схожий на цю ситуацію? Чого ви навчилися?	15 хв.
7. Завершення	Організаційні моменти. Подяка і прощання. Прощання зі словами заохочення та мотивації.	5 хв.

Продовження Додатку А

Етап заняття	Опис заняття	Тривалість
Заняття 6		
1. Вступ, розминка	Вітальні слова. Організаційні питання. Вступні питання: як пройшов ваш тиждень? Чи сталося щось варте уваги? Зформуй з себе... Завдання полягає в тому, щоб сформувати з себе задані фігури, кожен повинен бути частиною завдання: - коло; квадрат; буква «С»; трикутник Чи готова команда до виклику? Команда не має права говорити: - трапеція; буква «А»; Число «14» Кожна друга людина заплющує очі! Станьте в коло: - коло; Буква «W»; Число «8»; Серце Складність: зараз ми зав'яжемо комусь очі, дехто не зможе говорити. Дехто може бачити і говорити.	10 хв.
2. Розподіл на групи	Випадкове формування груп за допомогою карток.	5 хв.
3. Інструктаж щодо основного завдання	<i>Колаж</i> Опис гри: група ділиться на підгрупи по 5-7 осіб. Завдання підгруп - за 15-20 хвилин створити якомога красивіші колажі. Необхідні для цього матеріали розкидані по кімнаті. Групи можуть збирати всі необхідні для колажу матеріали, але також можуть обмінюватися ними між собою. Очевидно, що група, яка першою зрозуміє, що у неї є лише 1 клей, 1 пара ножиць і 1 шматок скотчу, буде у кращій переговорній позиції. Після цього ми разом оцінюємо колажі та обговорюємо, яким був досвід участі в грі, хто був у якій переговорній позиції, хто намагався переконати інших, чи використовував хтось «неприйнятні» інструменти, такі як крадіжка, що ви відчували, коли дізналися, що важливі інструменти для виконання завдання були віддані іншій групі (Kroehnert, 2004)?	5 хв.
4. Виконання основного завдання	У процесі роботи ми будемо працювати з групою над відповідями на наступні запитання: Як ви загалом почувалися під час вправи? Чому? Що вас мотивувало? Що ви відчували, коли... (тренер називає подію) Які моменти були для вас найкращими/найгіршими? Що сталося, коли...? (тренер називає подію) Що робила ваша група, коли...? (тренер називає подію)	30-35 хв.
5. Оцінка виконання основного завдання	Чи сталося щось, що вас здивувало? Чи можете ви навести приклад з життя, схожий на цю ситуацію? Чого ви навчилися?	15 хв.
6. Підбиття підсумків, рефлексія	Організаційні моменти. Подяка і прощання. Прощання зі словами заохочення та мотивації.	15 хв.
7. Завершення		5 хв.

Питання до інтерв'ю з вчителями

Оцінка впливу тренінгу на згуртованість класу:

1. Як ви оцінюєте зміни у згуртованості класу після участі в тренінгу?
2. Чи відзначили ви покращення у взаємодопомозі та підтримці між учнями?

Вплив на особистий розвиток учнів:

3. Які конкретні зміни ви помітили в особистому рості учнів після тренінгу?
4. Чи спостерігали ви покращення у їхній самосвідомості та умінні розвивати емпатію?

Толерантність та різноманіття в класі:

5. Як вплинув тренінг на толерантність та прийняття різниць серед учнів?
6. Чи змінилися учнівські взаємини щодо розмаїття та інклюзивності?

Навички співпраці та асертивності:

7. Як учні використовують навички співпраці, набуті під час тренінгу, у групових завданнях?
8. Чи помітили ви зростання асертивності та конструктивного спілкування серед учнів?

Розвиток соціальних навичок:

9. Які конкретні соціальні навички були зміцнені чи розвинуті учнями після участі в тренінгу?
10. Як ці навички виявляються в їхньому взаємодії в класі та поза ним?

Позитиви та рекомендації:

11. Які позитивні аспекти тренінгу ви визначаєте в контексті розвитку класу?
12. Які рекомендації ви могли б надати для подальшого вдосконалення підходу до згуртованості та особистісного розвитку учнів?

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Кноблох Єлізавета Рудольфівна, магістрантка 2 курсу, заочної форми навчання, факультету соціології та управління, спеціальність «Соціальна робота», адреса електронної пошти knobloch.erezsebet@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Діагностика якості інтерактивних технологій у профілактиці складних життєвих обставин підлітків» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (студент)

Кноблох Є.Р.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (наук. керівник)

Маловічко О.В.